

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra historie

ČINNOST PROTINACISTICKÉ ODBOJOVÉ SKUPINY
"V BOJ – LITOMYŠL VENKOV " NA PŘÍKLADU ŽIVOTNÍCH OSUDŮ
STANISLAVA PROVAZNÍKA.

Bakalářská diplomová práce

Olomouc 2018

zpracoval: Pavel Nádvořík

vedoucí práce: PhDr. Pavel Kreisinger Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a to pouze na základě literatury a pramenů uvedených v Seznamu použitých pramenů a literatury.

Pavel Nádvorník

Poděkování

Velice děkuji svému vedoucímu, panu PhDr. Pavlu Kreisingerovi Ph.D., za pomoc, trpělivost a cenné rady během vytváření této práce. Můj dík patří rovněž paní Mgr. Radce Jetmarové za pomoc s korekturou práce. Dále bych rád poděkoval panu Mgr. Petru Peňázovi za pomoc s resumé. Rovněž si můj dík zaslouží zaměstnanci Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu, Památníku Terezín a dalších. Můj dík patří také Jarmile Kláskové a Blance Nádvořnickové, které mi na základě velice zajímavých rozhovorů sdělily množství užitečných informací. Rád bych poděkoval paní Staňkové, paní Husákové a dalším občanům Litomyšle, kteří mi pomohli v pátrání po pamětnících. Chtěl bych také poděkovat celé mé rodině za podporu.

Obsah

Úvod	6
Prameny a Literatura	8
1. Prameny.....	8
2. Literatura	10
I. Předválečné osudy členů skupiny „V boj – Litomyšl venkov“	12
I.1 Předválečný život Stanislava Provozníka.....	12
I.2 Předválečný život Josefa Chuchvalce	15
I.3 Předválečný život Adolfa Šebrleho.....	16
I.4 Předválečný život Jaroslava Slavíka	16
I.5 Předválečný život Josefa Horyny	17
I.6 Předválečný život Josefa Kašpara	17
I.7 Předválečný život Ladislava Mikeše.....	18
I.8 Předválečný život Rudolfa Jahna	19
I.9 Předválečný život Františka Kopeckého	19
I.10 Předválečný život Františka Mlejníka	19
II. Počátek okupace v Litomyšli	20
III. Činnost skupiny „V boj – Litomyšl“	21
III 1. Příchod Gestapa	23
III 2. Zatčení.....	24
IV. Pardubické gestapo.....	26
IV 1. Walter Kröger	28
V. Rozsudky.....	29
VI. Přehled věznění 1941-1942.....	29
VI 1. Káznice v Bruchsale.....	31
VI 2. Věznice Mírov	32
VII. Léta 1943-1945	34
VIII. Terezín.....	37
VIII 1. Příčiny zatčení vězňů	39
VIII 2. Dozorci.....	40
VIII 3. Život vězně v Terezíně na příkladu Stanislava Provozníka	45
VIII 3.1. Cely.....	46

VIII 3.2.	Volný čas	48
VIII 3.3.	Práce	48
VIII 3.3.1.	Vnitřní komanda	49
VIII 3.3.2.	Venkovní komanda.....	52
VIII 3.4.	Strava vězňů	53
VIII 3.5.	Tyfová epidemie	55
VIII 3.6.	Poslední dny věznění	56
IX.	Poválečný život odbojářů	57
Závěr.....		60
Seznam pramenů a literatury		61
Archivní prameny		61
Vzpomínky pamětníků		63
Prameny nepísemné povahy		63
Sekundární literatura.....		63
Bakalářské diplomové práce.....		65
Webové stránky		66
Resumé		67
Seznam příloh.....		68
Anotace.....		77

Úvod

Ve dnech 14. až 16. března 1939 proběhla na území Čech, Moravy a Slezska okupace Česko-Slovenska, která v konečném důsledku znamenala připojení tohoto území k Německé říši pod názvem Protektorát Čechy a Morava.¹ Již krátce po okupaci vznikaly na území Protektorátu odbojové skupiny, které se buď spokojily jen s diskuzemi nad zprávami zahraničního rozhlasu, a nebo se aktivně vyjadřovaly pomocí ilegálních letáků, časopisů, atd. Takovou skupinou byla i odbojová skupina Josefa Škaldy, Družstvo v prvním sledu, která se krátce po okupaci zformovala v bytě výše zmíněného a již v dubnu vydala leták „Duch vždy vítězil nad mečem“, který obsahoval i zkrácenou řeč E. Beneše v chicagském rozhlase.² Tato organizace také mimo jiné stála za vznikem ilegálního časopisu V boj, který je pro tuto práci stěžejní.³ Družstvo v prvním sledu je důležité, jelikož se na tuto skupinu napojil Rudolf Jahn, člen litomyšlského berního úřadu⁴ a dal tak podnět pro vytvoření litomyšlské rezistentní skupiny „V boj – Litomyšl venkov“.⁵

V této práci, kterou chápu jako případovou studii, bych se chtěl zaměřit na činnost protinacistické odbojové skupiny "V boj – Litomyšl venkov", dále pak na osudy jejích členů a to jak pokud možno předválečné, válečné, tak i poválečné. Práce se také krátce zmíní o dalších odbojových skupinách s celonárodním významem, jako například Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD), Petiční výbor věrní zůstaneme (PVVZ) a Obrana národa.⁶ Samostatným křídlem protinacistického odboje byl komunistický odboj, který v Litomyšli měl během války celkem čtyři ilegální vedení.⁷ Všechny tyto další odbojové skupiny budou krátce zmíněny pro celkový obraz druhého odboje v Litomyšli. V neposlední řadě se na

---

¹ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země koruny české XVI*, Praha – Litomyšl 2006, s. 173-178.

² Tamtéž str. 250; také MAŠKA, Eduard: *Josef Škalda*, Praha 1946, s. 11-12.

³ Tamtéž, s. 249-251.

⁴ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 141, sign. 141-367-22, *Die persönlichen Verhältnisse der Angeschultigten*, 20. 12. 1941. s. 3; také Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 10, inv. č. 225, *Vzpomínky Stanislava Provazníka pro svaz politických vězňů*, s. 2.

⁵ Tamtéž. inv. č. 225. *Vzpomínky Stanislava Provazníka pro svaz politických vězňů*, s. 2.

⁶ NEPRAŠ, J: *Litomyšlsko v odboji*, Svitavy 1984, s. 65, 68-75; také SKŘIVÁNEK, Milan: *Litomyšl 1259-2009*, Litomyšl 2009, s. 374.

⁷ SKŘIVÁNEK, M.: *Litomyšl*, str. 374; také NEPRAŠ, J: *Litomyšlsko v odboji*, s. 22-64.

Litomyšlsku účastnilo odboje několik partyzánských oddílů. Jmenujme zde například oddíl Stalin.⁸ Ty ovšem již jako součást této práce nebudou.

Při psaní této práce budu postupovat chronologicky a bude zde použita biografická metoda. Důraz bude dán na protistátní činnost skupiny „V boj – Litomyšl venkov“. Tato činnost je reprezentována především tisknutím a distribucí letáků s protiněmeckou tematikou, např. „Českému národu!“.⁹ Je také zajímavé, že tato skupina byla terčem dvou razíí gestapa.¹⁰ Teprve druhá razie byla proti této složce domácího odboje úspěšná.¹¹ Důležité pro můj výzkum bude i to, jak probíhalo vyšetřování ze strany příslušníků pardubické venkovní služebny gestapa, na kolik let byli dotyční odbojáři odsouzeni, do kterých věznic byli převezeni, nebo jestli se dochovali nějaké vzpomínky na dobu jejich věznění.

Tato práce začne kapitolami, ve kterých bude provedeno zhodnocení dostupné literatury a pramenů k tomuto tématu. Další kapitola se zabývá předválečným životem členů rezistentní skupiny „V boj – Litomyšl venkov“. V následujících čtyřech kapitolách se zaměřím na drobnou charakteristiku odboje na Litomyšlsku, dále pak na samotnou činnost skupiny „V boj – Litomyšl venkov“, stručnou charakteristiku venkovní úřadovny gestapa v Pardubicích s přihlédnutím k referátu IV 1 B. Zvláště pak se zaměřím na osobu vrchního tajemníka Waltera Krögera, který sám vyšetřoval minimálně jednoho člena této skupiny. V poslední kapitole této části informuji o výši trestů pro jednotlivé členy této rezistentní skupiny. Další část této práce bude věnována přehledu věznic, ve kterých byli dotyční vězňové internováni v letech 1941 až 1945. Vekou částí bude následující kapitola o věznicích

---

⁸ NEPRAŠ, J.: *Partyzánský oddíl Stalin*, Dolní Újezd 1985; Týž: *Litomyšlsko v odboji*, s. 93.

⁹ Ve spise „*Dem tschechischen Volk!*“. Viz ABS Praha, f. 141, sign. 141-367-22, Der Sachverhalt, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 7.

¹⁰ Geheime Staatspolizei (Gestapo) – Německá tajná policie. Jejím cílem bylo vypátrat a potírat na celém státním území všechny státní nebezpečné činy a pokusy (velezrada, zemězrada, atd.), sbírat a využívat zjištěné poznatky, podávat zprávy státní moci a informovat ostatní úřady o zjištěných důležitých jevech. (MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny Policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*, Praha 2001, s. 33)

¹¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 10, inv. č. 225, *Vzpomínky Stanislava Provazníka pro svaz politických vězňů* s. 1; také *Soukromá dokumentace Blanky Nádrvníkové (SDBN)*, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1-2; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko v odboji*, str. 66.

pražského gestapa v Malé pevnosti v Terezíně. První polovina této kapitoly bude mít spíše teoretický charakter. Druhá polovina bude pak věnována životu terezínského vězně. Příkladem bude právě osoba Stanislava Provazníka. Polední kapitola bude popisovat poválečný život některých členů skupiny „V boj – Litomyšl venkov“, jejichž osudy budou v této práci ukončeny rokem 1948.

Prameny a Literatura

1. Prameny

Zásadním zdrojem pro moji bakalářskou práci jsou soudní spisy z Archivu bezpečnostních složek, konkrétně z fondu *Německé soudy v Říši*, které jsou uloženy pod signaturou 141-367-22. Tento spis se týká přímo *případu Slavík*, tedy přímo odbojové skupiny „V boj – Litomyšl venkov“. V tomto spisu lze nalézt konkrétní údaje o odbojářích, jako je jméno, příjmení, adresa, rok a místo narození, zaměstnání, rodinný stav a další. Také tento spis obsahuje samotné důvody pro zatčení. Je zde popsána protistátní činnost skupiny „V boj – Litomyšl venkov“.¹² Neméně podstatná je i *sbírka osvědčení podle zákona 255/46 Sb.*, která nám poskytuje cenný materiál pro dobu věznění, ale i pro dobu předválečnou, popř. poválečnou.¹³

Dalším velmi důležitým pramenem jsou sepsané vzpomínky Stanislava Provazníka. Je zajímavostí, že tyto vzpomínky se dají najít ve třech verzích. Všechny tři verze se shodují ve vzpomínkách na odbojovou činnost a policejní razii. První verze, která byla určena pro kroniku Svazu protifašistických bojovníků.¹⁴ Druhá verze se týká především věznění Provazníka v Terezíně, ale najdeme zde i zmínku o zatčení a o věznicích, ve kterých byl vězněn.¹⁵ Třetí vzpomínka je uložena v SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. Tato

---

¹² Jejich činnost spočívala v tištění a šíření letáků. Tento spis například uvádí, vedle osob, kteří šířili letáky i počet těchto letáků. Viz ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22, Der Sachverhalt, 20. 12. 1941 (rok nečitelný) str. 7.

¹³ Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA-VHA), *Sbírka osvědčení podle zákona 255/46 Sb.*

¹⁴ *Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové (dále jen SDBN), Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost, list pro ČSPB. s. 1-2.*

¹⁵ *Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové (dále jen SDBN), Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění, s. 1-2.*

vzpomínka dokumentuje i osud některých členů ze skupiny „V boj – Litomyšl venkov“ po zatčení.¹⁶ Zvláště musíme vyčlenit vzpomínky na věznění v Terezíně.¹⁷

Neméně klíčovým pramenem jsou i vzpomínky Blanky Nádvorníkové, dcery Stanislava Provazníka. Tyto vzpomínky obsahují jak životní osudy tohoto odbojáře před válkou, tak jeho osudy poválečné.¹⁸

Ze vzpomínek pamětníků je třeba zmínit i vzpomínky Jarmily Kláskové, dcery Josefa Chuchvalce.¹⁹ Ke vzpomínkám pamětníků je třeba přistupovat velmi kriticky, neboť některé informace mohou být smyšlené.

Další informace lze čerpat z fondu Mimořádný lidový soud (MLS) v Litoměřicích, který je uložen v Státním oblastním archivu (SOA) v Litoměřicích. V tomto fondu se hlavně budu zajímat o spisy, které se dochovali k jednotlivým dozorcům.²⁰

Z Archivu bezpečnostních složek pak poslouží i prameny k příslušníkům gestapa v Pardubicích, konkrétně pak spisy, týkající se Waltera Krögera.²¹

Je třeba zmínit i archivní materiál z fondů *Jaroslav Lochman*, uloženém v SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli. V kartonech tohoto fondu se nachází vzpomínky některých, převážně komunistických členů odboje, které ovšem reflektují např. věznění v Malé pevnosti Terezín ze stejné doby, kdy tam byl vězněn i S. Provazník. Také jsou tam vedeny seznamy členů Gestapa, Árijské pracovní fronty a dalších.²²

---

¹⁶ Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 10, inv. č. 225, *Vzpomínky Stanislava Provazníka pro svaz politických vězňů* s. 1.

¹⁷ *Památník Terezín* (dále jen PT), *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (*Stanislav Provazník*), 9. 7. 1972, s. 1-5.

¹⁸ *Soukromá dokumentace Pavla Nádvorníka* (dále jen SDPN), *Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

¹⁹ SDPN, *Vzpomínky Jarmily Kláskové na Josefa Chuchvalce*, přepis rozhovoru (2018-22-02).

²⁰ Státní oblastní archiv Litoměřice: fond 729 MLS Litoměřice.

²¹ ABS, fond 309, sign. 309-9-10 Walter Kröger.

²² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266.

2. Literatura

O litomyšlském odboji, či jeho částech, bylo napsáno nemálo publikací, avšak už nemnoho z nich se zajímalo o rezistentní skupinu „V boj“. Publikací, která je jistou raritou mezi nimi je monografie Jaromíra Nepraše *Litomyšlsko v odboji*, ve které jsou vylíčeny všechny frakce litomyšlského odboje včetně komunistického, nekomunistického i partyzánského. Tato publikace tedy poskytuje i základní informace o skupině „V boj – Litomyšl venkov“. Čtenář by však měl při čtení této publikace mít na paměti, že byla sepsána v osmdesátých letech minulého století. Už sama struktura této knihy naznačuje, že se jedná o dílo, které má vyzdvihnout především rezistenci komunistickou. Dalším problémem této publikace je to, že se obsah knihy neslučuje s reálnými začátky kapitol. Velmi závažným problémem této publikace jsou také jména členů odboje, která se v mnohých případech neshodují s reálnými osobami.

O odboji na Litomyšlsku existuje řada publikací. Můžeme například zmínit práci *Okres Svitavy a protinacistický odboj, Sborník materiálů*,²³ opět z 80. let, který pojednává o komunistickém odboji a o organizacích PVVZ a ÚVOD. Ovšem opět se zde více setkáváme s popisem komunistického odboje.

Z regionální literatury pro komplexní historii Litomyšle lze zmínit publikaci Milana Skřivánka *Litomyšl 1259-2009*.²⁴ Tato kniha se samozřejmě zabývá i dějinami Litomyšle za Protektorátu, dokonce zmiňuje stručně místní odboj. Ovšem soustředí se pouze na známější odbojové skupiny, působící v Litomyšli, či v blízkém okolí. Jde tu zejména o skupiny ÚVOD, Obrana národa a poté samozřejmě komunistický odboj. Pro moji práci tedy bude tato kniha klíčová pro obecné souvislosti v Litomyšli za Protektorátu.

Další důležitou publikací je i *Malá pevnost Terezín*, kterou vydalo nakladatelství Naše vojsko.²⁵ Tato kniha nabízí prvně historii této pevnosti do roku 1941, dále pak problematiku založení věznice gestapa a následně pak například životní podmínky, či pracovní nasazení vězňů. Dvě posledně jmenované kapitoly budou důležité pro můj výzkum.

---

²³ *Okres Svitavy a protinacistický odboj, Sborník materiálů*, Svitavy 1985.

²⁴ SKŘIVÁNEK, Litomyšl.

²⁵ KOL. AUT.: *Malá pevnost Terezín*. Naše vojsko, Praha 1988.

Neméně důležité k tématu Malá pevnost Terezín jsou práce, které byly publikovány v časopise *Terezínské listy*. Zde se jedná o práce Marka Poloncarze a to sice *Policejní věznice Gestapa Malá pevnost Terezín*,²⁶ dále pak *K procesům se zaměstnanci policejní věznice Gestapa Malá pevnosti v Terezíně před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích*²⁷ a naposled *Nové prameny k pracovnímu nasazení vězňů policejní věznice Terezín*.²⁸ Dalším autorem, který přispěl svým článkem *Velitelé strážní roty SS v policejní věznici Terezín* je Jan Vajskebr.²⁹ Tento autor rozebírá život čtyř velitelů SS,³⁰ kteří působili v Terezíně během druhé světové války. Posledně jmenovanou, avšak neméně významnou je pak Ivana Hrachová, která v roce 2010 přispěla do Terezínských listů článkem *Dozorce Rudolf Burian*.³¹

V neposlední řadě bych zmínil práci Martina Plachého, který se zabýval ve své bakalářské diplomové práci služebnou Pardubického gestapa.³² Popisuje zde nejen založené této služebny, ale také její činnost, případně metody vyšetřovatelů. Zajímavá část je pak jistě kapitola Personál, kde se autor zabývá jednotlivými pracovníky této služebny. Tematicky podobná publikace byla napsána i Vojtěchem Kynclm a Jiřím Padevětem s názvem *Ležáky a odboj ve východních Čechách*.³³ Jak už název napovídá, tak se tato kniha zabývá zničením

---

²⁶ POLONCARZ, Marek: Policejní věznice Gestapa Malá pevnost Terezín. In: Terezínské studie a dokumenty, 2000, s. 11-57.

²⁷ POLONCARZ, Marek: K procesům se zaměstnanci policejní věznice Gestapa Malá pevnosti v Terezíně před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích. Terezínské listy 36, 2008, s. 179-197.

²⁸ POLONCARZ, Marek: Nové prameny k pracovnímu nasazení vězňů policejní věznice Terezín. In: Terezínské listy 38, 2010, s. 26-33.

²⁹ VAJSKEBR, Jan: Velitelé strážní roty SS v policejní věznici Terezín. In: Terezínské listy 40, 2012, s. 54-65.

³⁰ Schutzstaffel (SS) – Ochranné oddíly. Byli elitou strany NSDAP. Při výběru adeptů byla vyžadována dokonalá tělesná kondice a pevné zdraví, ale především slepá poslušnost vůdci. Jakýkoli zločin měli provést bez sebemenšího protestu. (GRÜNBERG, Karol: *SS – Hitlerova černá garda*, Praha 1981. s. 33-34.)

³¹ HRACHOVÁ, Ivana: Dozorce Rudolf Burian. Terezínské listy 38, 2010, s. 34-46.

³² PLACHÝ, Martin: Pardubická služebna Gestapa jako součást nacistického perzekučního aparátu. Bakalářská práce. ÚVH FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2012.

³³ KYNCL, Vojtěch – PADEVĚT, Jiří (Eds.): *Ležáky a odboj ve východních Čechách*. Praha 2016.

osady Ležáky, nicméně čtenář zde může nalézt i informace o odboji ve východních Čechách, případně tedy už zmíněný personál gestapa v Pardubicích.

I. Předválečné osudy členů skupiny „V boj – Litomyšl venkov“

I.1 Předválečný život Stanislava Provozníka

Stanislav Provozník se narodil 4. listopadu roku 1904 v Řetově³⁴ matce Marii, která byla třetí manželkou jeho otce Josefa.³⁵ Stanislav měl celkem čtyři vlastní a čtyři nevlastní sourozence. Navštěvoval reálku v České Třebové, kde měl vystaveny technické rysy. Tyto rysy byly vystaveny pro jejich kvalitu a později mu pomohly při nástupu na střední školu v Pardubicích, kterou také dostudoval. V Pardubicích bydlel u svého příbuzného Aloise Hokmara z Řetové, který si o Stanislava zažádal, poněvadž potřeboval někoho známého do svého privátního pokojíku. Marie Provozníková s tím souhlasila. Pomohlo jí to jednak s prostorem v chalupě, ale také tím dala Stanislavovi možnost poklidného učení. Z paměti Blanky Nádvorníkové³⁶ lze dovést i další důvod Stanislavova odjezdu. Stanislav byl v tehdejší době pohublý a namáhavá práce na poli, kterou by zajisté musel dělat, by ho ještě více zmáhala. To byl tedy další důvod, proč odjet na studia do Pardubic.³⁷ Tam složil závěrečnou zkoušku v roce 1927.³⁸ Na vysokou školu již nenastoupil, jelikož jeho otec po delší nemoci zemřel. Marie Provozníková v té době živila ještě jeho tři nezaopatřené sourozence, a tak musel Stanislav vydělávat.³⁹

Nejprve získal práci u zedníků. Později si přečetl výzvu v tisku, která informovala o volných pracovních místech na Slovensku do pozic úředníků, lékařů, právníků, učitelů a četníků. Na tuto výzvu Stanislav Provozník reagoval kladně a koncem roku 1927 nastoupil

---

³⁴ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift. Strafsenat des Oberlandesgerichts 20. Dezember 1941 (rok nečitelný) s. 2.

³⁵ Jeho otec byl třikrát ženat z důvodu postupného umírání jeho manželek.

³⁶ Blanka Nádvorníková, roz. Provozníková, dcera Stanislava Provozníka

³⁷ *SDPN, Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provozníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

³⁸ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten. 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 4.

³⁹ *SDPN, Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provozníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

na berní úřad v Sobrancích.⁴⁰ Zde bydlel v podnájmu u jedné české rodiny.⁴¹ Dle dochovaných medailí z atletických soutěží můžeme s jistotou dokázat, že v Sobrancích pracoval ještě v roce 1929.⁴² Druhým místem, na které se v pozici berního úředníka dostal bylo město Nová Baňa, které ovšem pro jeho další životní osudy nebylo příliš důležité, proto se zaměříme na třetí oblast a tou byly Medzilaborce, které se nachází na východě Slovenska a ve kterých žil Stanislav Provazník od roku 1930.⁴³

Zde s ním žila již jeho budoucí manželka, Marie Formánková, se kterou se oženil v dubnu 1931.⁴⁴ Společně bydleli u známého, který byl povoláním krejčí a vlastnil vilu, jež byla dostatečně prostorná, aby zde mohli žít dvě rodiny. Roku 1932 se narodila dcera Blanka Provazníková. Po půl druhém roce od narození Blanky se narodil další potomek, tentokrát syn, který ovšem dostal úplavici a tamní doktor, pravděpodobně neznalý léchy této nemoci, doporučil, aby zmiňovaný syn příliš nepil. Patrně v důsledku takovéto léchy chlapec zemřel. Po dvou letech, tedy v roce 1935, se narodil druhý bratr, Milan. Ten zdědil vlohy po otci. Oba společně sportovali. Stanislav Provazník v Medzilaborcích založil sokol. Sportoval nejen rekreačně, ale i závodně. Vždy když skončil práci na úřadě, tak šel na trénink. Získal mnoho cen za vítězství v závodech. Když mu skončil trénink, vracel se domů a tam se věnoval dětem. Zajímavostí je, že ani Stanislav Provazník, ani jeho manželka své děti netrestali. Dle vzpomínek Blanky Nádvorníkové, rozené Provazníkové, Marie Provazníková řešila zlobení charakteristickým výrazem v očích, který naznačoval, že nemají zlobit. Překvapivě toto vždy stačilo k tomu, aby Blanka i s jejím bratrem Milanem přestali zlobit. Jednou za rok mohli jet na dovolenou. Situace v domácnosti výše zmíněné rodiny byla přijatelná. Dle vzpomínek se snažila rodina šetřit, ale nedá se tvrdit, že by si žili špatně.

---

⁴⁰ VÚA-VHA, Sbíрка osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, žádost o vydání osvědčení o účasti na národním boji za osvobození, vložka D, 11. 2. 1947, s. 2; také ABS Praha. fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12.1941 (rok nečitelný), s. 4.

⁴¹ *SDPN, Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

⁴² *SDBN, sbírka medailí z disciplín vrh koulí, skok vysoký a běh na 2 km ze Sobranců 1929*.

⁴³ *SDPN, Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

⁴⁴ V tehdejší době již jeho plat činil 900 Kč/měsíc, což už bylo dostačující k zaopatření manželky. Viz ABS Praha. fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 4.

Nakupovali tak, že útratu si obchodník⁴⁵ zapisoval do knížečky a vše zaplatili na konci měsíce, když přišla výplata. Co se týče stravy, tak si rodina Provazníkových dopřála jednou týdně maso a vždy po výplatě se podávaly párky. Z náboženského hlediska rodina navštěvovala kostel řeckokatolické církve, a to zejména proto, že se ve městě jiný kostel v té době nevyskytoval.⁴⁶

Z Medzilaborců se později přestěhovali do Levic. Tam měli domek, který museli splácet⁴⁷. Poté po nástupu Hlinkovy gardy k moci čekalo rodinu opět stěhování.⁴⁸

Ve Svätém Beňadiku⁴⁹ bydleli v mincovně u statkáře, který byl maďarského původu. Stanislav Provazník měl v té době problémy v zaměstnání, kvůli jeho národnosti. Pomoc mu tehdy nabídla jeho kolegyně, která měla za manžela důstojníka. Ten přispěl k tomu, že si Stanislav udržel práci, ale v důsledku toho sám ztratil zaměstnání. Stanislav Provazník poté nedostal dekret na vykonávání úřednické práce na Slovensku. Rodina se tedy musela odstěhovat ze Slovenska Blanka Nádvorníková vzpomíná, že si při cestě na vlakové nádraží všimla veliké cedule s nápisem „*Češi domov*“. Mezi zavazadla, která si s sebou rodina vezla, patřily dva kufry a pár kusů nábytku. Jejich cílovou stanicí byla Česká Třebová, kde pracoval strýc Blanky Nádvorníkové jako výpravčí. Ten je po příjezdu odvezl do nedaleké obce Přívrat, kde měla rodina Provazníků další příbuzné.⁵⁰

Ačkoliv rodina bydlela na Slovensku ve Svätém Beňadiku, je podle pramenů patrné, že Stanislav Provazník pracoval již od přestěhování z Levic v nedalekých Bátovcích. Tento názor podporuje i fakt, že po Mnichovské konferenci a následné vídeňské arbitráži se Levice staly součástí Maďarska,⁵¹ a tedy je velmi pravděpodobné, že se berní úřad přestěhoval právě

---

⁴⁵ Obchodník se jmenoval Doni. Byl to obchodník s dobrou pověstí, který měl svůj obchod za městem. Podle slov Blanky Nádvorníkové si získával především děti reklamní čokoládou, kterou vydával, když lidé platili za nákup.

⁴⁶ SDPN, *Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

⁴⁷ Ten jim pak zabavili.

⁴⁸ SDPN, *Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

⁴⁹ Dnešní Hronský Beňadik

⁵⁰ SDPN, *Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

⁵¹ HETÉNYI, Martin: Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945. Nitra 2008, s. 38; také ČAPOVOVÁ Eva: Vztahy Československa a Maďarska v roce 1938, Bakalářská práce. Fakulta sociálních

do Bátovců. Stanislav Provazník pracoval v Bátovcích ještě 15. března 1939 a k datu 31. března 1939 byl formálně vyhoštěn. Je tedy velmi nepravděpodobné, že by v období od 15. března do 31. března 1939 změnil své pracovní působení.⁵² Stanislav Provazník se vrátil ze Slovenska přijal místo na berním úřadě v Litomyšli jako berní vykonavatel⁵³ dne 8. dubna 1939.⁵⁴

1.2 Předválečný život Josefa Chuchvalce

Josef Chuchvalec se narodil 12. 3. 1905 v Janovické Lhotě.⁵⁵ Narodil se jako poslední, páté dítě do rodiny Chuchvalcových. Jeho starší sestry se jmenovaly: Anna, Božena, Emílie a Anežka. Jeho otec byl zemědělcem. Josef zdárně vystudoval reálné gymnázium v Kolíně,⁵⁶ kde v roce 1924 složil státní maturitní zkoušku.⁵⁷ Poté studoval dva semestry právnické fakulty University Karlovy. Další studium již nebylo možné, neboť jeho otec, František Chuchvalec (1871-1926), zemřel, a navíc dům jeho rodiny vyhořel. Z těchto důvodů začaly rodině brzy docházet finanční prostředky.⁵⁸ Josef byl v roce 1928 zaměstnán v právním oddělení berního úřadu v Praze. V roce 1934 se oženil s Jarmilou, se kterou vychovávali své dvě děti.⁵⁹ Děti se jmenovaly Jarmila a Jiří.⁶⁰ V roce 1935 byl zaměstnán u berního úřadu v Litomyšli. Josef Chuchvalec nebyl odveden do prezenční služby díky

---

studii Masarykovy university. Brno 2014, s. 29; také BEÁK, Ladislav: *Hra o Slovensko. Slovensko v politice Maďarska a Polska v letech 1933-1939*, Bratislava 1991, s. 177-178.

⁵² VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, žádost o vydání osvědčení o účasti na národním boji za osvobození, vložka D, 11. 2. 1947, s. 2.

⁵³SDPN, *Vzpomínky Blanky Nádvořnickové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10).

⁵⁴ VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, žádost o vydání osvědčení o účasti na národním boji za osvobození, vložka D, 11. 2. 1947, s. 2.

⁵⁵ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 2.

⁵⁶ SDPN, *Vzpomínky Jarmily Kláskové na Josefa Chuchvalce*, přepis rozhovoru (2018-22-02).

⁵⁷ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 5.

⁵⁸ SDPN, *Vzpomínky Jarmily Kláskové na Josefa Chuchvalce*, přepis rozhovoru (2018-22-02).

⁵⁹ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 5-6.

⁶⁰ SDPN, *Vzpomínky Jarmily Kláskové na Josefa Chuchvalce*, přepis rozhovoru (2018-22-02).

problémům s levým palcem.⁶¹ Byl také hudebníkem a uplatnil se v litomyšlské symfonickém orchestru, ve kterém hrál na klarinet. Hudební nadání zdědil po svém otci, který hrál na svatbách a pohřbech.⁶²

1.3 Předválečný život Adolfa Šebrleho

O příběhu Adolfa Šebrleho, narozeného 24. března 1913 v Lanškrouně,⁶³ víme jen pramálo informací. Jeho otec se jmenoval František a jeho matka Petronila.⁶⁴ Adolf byl jejich třetím dítětem. Otec pracoval jako listonoš. Adolf vystudoval základní a měšťanskou školu v Lanškrouně. Poté se vyučil mechanikem. V roce 1935 se oženil. Do roku 1938 nemohl dělat svoje povolání kvůli problémům s kostmi. Od léta 1938 byl zaměstnán u finanční správy nejprve v Lanškrouně, kde pracoval se svou manželkou a od 1. 10. 1938 do března 1940 pracoval v Litomyšli.⁶⁵

1.4 Předválečný život Jaroslava Slavíka

Dalším členem skupiny „V boj – venkov Litomyšl“ je ten, po kterém byl pojmenován případ celé této skupiny. Jaroslav Slavík se narodil 28. srpna 1919 v Josefovích⁶⁶ v okrese Opava jako druhé dítě. Jeho otec František byl tesařem. Obecnou školu a třetí třídu měšťanské školy vychodil v Hrabyni, taktéž v okrese Opava. Čtvrtou třídu měšťanské školy ovšem studoval již v Opavě. Poté nastoupil na obchodní školu v Opavě, kterou studoval dva

---

⁶¹ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 6.

⁶² SDPN, *Vzpomínky Jarmily Kláskové na Josefa Chuchvalce*, přepis rozhovoru (2018-22-02).

⁶³ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný) s. 2.

⁶⁴ VÚA-VHA, Sběrka osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 60755/48, *Úmrtní list Adolfa Šebrleho*. 8. 12. 1994. s. 1.

⁶⁵ Tamtéž, *korespondence Jaroslava Šebrleho a Vlasty Hromádkové ministerstvu vnitra ČR*, 21. 12. 1994, s. 1.; srov. ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 5.

⁶⁶ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 1.

roky. Po absolvování byl zaměstnán na několika nekonkrétních místech. V dubnu roku 1938 nastoupil do Litomyšle jako berní úředník na místním úřadě.⁶⁷

1.5 Předválečný život Josefa Horyny

Josef Horyna se narodil 21. května 1911 v Sendražicích,⁶⁸ v okrese Hradec Králové. Neměl žádného sourozence. Navštěvoval základní a reálnou školu. Víme, že musel dvě třídy opakovat a jednou musel na dva roky přerušit studium. V roce 1923 složil státní maturitní zkoušku.⁶⁹ V roce 1933 byl odveden. Prezenční službu poté konal od 16. srpna 1934 do 27. června 1936 u hraničního praporu 10 v Trebišově.⁷⁰ Od 27. dubna 1937 začal výše jmenovaný pracovat na Slovensku⁷¹ ve finanční správě.⁷² Byl zaměstnán na úřadech v Čadce, Galantě a Krupině.⁷³ Zde pracoval do března 1939. Poté byl zaměstnán na berním úřadě v Litomyšli.⁷⁴

1.6 Předválečný život Josefa Kašpara

Josef Kašpar se narodil 8. července 1905 v České Třebové.⁷⁵ Kašpar neměl sourozence. Jeho otec byl povoláním truhlářský mistr. Josef navštěvoval základní a reálnou školu v České Třebové, kde v roce 1923 složil státní maturitní zkoušku. Poté studoval tři

---

⁶⁷ VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 018308/48. *Protokol sepsaný s Jaroslavem Slavíkem od hlavičkou krajského velitelství státní bezpečnosti Gottwaldov, se sídlem v Uherském Hradišti*, 24. 3. 1949, s. 2; také ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 3.

⁶⁸ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 2-3.

⁶⁹ Tamtéž, Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 6.

⁷⁰ VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 69026/47. Žádost o udělení osvědčení o účasti na národním boji za svobodu, oddíl: přesné údaje o účastníku národního boje za svobodu. s. 1.

⁷¹ Tamtéž, os. č. 69026/47. *Dopis Josefa Horyny vojenskému historickému ústavu ve věci započtení odbojové činnosti*, str. 1.

⁷² ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten 20. Dezember 1941 (rok nečitelný), s. 6.

⁷³ VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 69026/47. *Dopis Josefa Horyny vojenskému historickému ústavu ve věci započtení odbojové činnosti*, 4. 6. 1969, str. 1.

⁷⁴ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten 20. Dezember 1941 (rok nečitelný), s. 6.

⁷⁵ Tamtéž, Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts 20. Dezember 1941 (rok nečitelný), s. 2.

roky vysokou technickou školu v Praze. Toto studium ovšem nedokončil. Následně byl dva roky nezaměstnaný.⁷⁶ Částečným důvodem byla prezenční služba ode dne 1. října 1926 do 2. září 1927 u pomocné roty M. N. O.⁷⁷ v Praze.⁷⁸ Od roku 1930 pracoval u finanční správy. V roce 1931 nastoupil na berní úřad do Litomyšle. V roce 1939 se oženil s Valerií Číškovou,⁷⁹ se kterou měl jednoho potomka.⁸⁰

1.7 Předválečný život Ladislava Mikeše

Ladislav Mikeš se narodil 11. července 1881 v Josefově⁸¹ v okrese Dvůr Králové nad Labem jako páté dítě. Jeho otec byl listonoš. Chodil tři roky do základní školy. Poté se vyučil kadeřníkem. Následně pracoval pět let jako pomocník a otevřel si v Litomyšli kadeřnický podnik. V roce 1905 se oženil s Barborou⁸² Lukešovou. Od roku 1912 byl členem československých hasičů.⁸³ V roce 1914 byl odveden a konal vojenskou službu od 15. února 1915 do 28. října 1918 u domobraneckého pluku č. 100 rakousko-uherské armády,⁸⁴ která se zapojila do bojů na východní frontě. Po propuštění z vojenské služby pracoval u poštovního

---

⁷⁶ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 6.

⁷⁷ Ministerstvo národní obrany

⁷⁸ VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 019357/48, Žádost o udělení osvědčení o účasti na národním boji za svobodu, oddíl: přesné údaje o účastníku národního boje za svobodu, 23. 2. 1948, s. 1.

⁷⁹ Ve spisu Valerie Czischek

⁸⁰ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 6.

⁸¹ Tamtéž, Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 1.

⁸² V originále Barbara.

⁸³ Tamtéž. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 3-4.

⁸⁴ VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 102688/47, Žádost o udělení osvědčení o účasti na národním boji za svobodu, oddíl: přesné údaje o účastníku národního boje za svobodu, 30. 9. 1947, s. 1.

úřadu v Litomyšli. Ve stejném roce byl později přeložen na berní úřad ve stejném městě.⁸⁵ Zde pracoval až do 31. března 1941.⁸⁶

1.8 Předválečný život Rudolfa Jahna

Rudolf Jahn se narodil 22. ledna 1910 v Kostelci na Hané⁸⁷ v okrese Prostějov. Jeho rodiče pracovali jako železniční úředníci. Vystudoval pět let základní školy, čtyři roky měšťanské školy a taktéž čtyři roky reálné školy. Po ukončení školy se stal na krátký čas učitelem. Poté nastoupil na prezenční službu⁸⁸ dne 1. října 1931 a ukončil ji 28. srpna 1933 u pěšího pluku 3 v Šumperku.⁸⁹ Odtud patrně získal zbraně, které pak měl uschované na berním úřadě v Litomyšli. Následně byl čtyři roky nezaměstnaný.

1.9 Předválečný život Františka Kopeckého

František Kopecký se narodil 27. března 1917 ve Vídni.⁹⁰ Jeho otec byl povoláním krejčí. Vystudoval základní a reálnou školu v Kostelci nad Orlicí,⁹¹ kde složil i maturitu. V roce 1937 byl zaměstnán berním úřadem stejného města. Ovšem již v září stejného roku byl přeložen na berní úřad do Litomyšle.⁹²

1.10 Předválečný život Františka Mlejnka

František Mlejnek se narodil 26. března 1890 v Litomyšli.⁹³ Narodil se jako druhé dítě. Jeho rodiče pracovali jako krejčí. Vychodil pět let základní a čtyři roky reálné školy. Po

---

⁸⁵ ABS Praha. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 4.

⁸⁶ VÚA-VHA, Sbíрка osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 102688/47, Žádost o udělení osvědčení o účasti na národním boji za svobodu, oddíl: přesné údaje o účastníku národního boje za svobodu, 30. 9. 1947, s. 1.

⁸⁷ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 1.

⁸⁸ Tamtéž, Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 3.

⁸⁹ VÚA-VHA, os. č. 93813/47, Žádost o udělení osvědčení o účasti na národním boji za svobodu, oddíl: přesné údaje o účastníku národního boje za svobodu. 16. 8. 1947, s. 1.

⁹⁰ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 1.

⁹¹ V originále Adler-Kosteletz.

⁹² ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 4.

⁹³ Tamtéž, Anklageschrift, Strafsenat des Oberlandesgerichts 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 1.

studiu se vyučil litografickému řemeslu. V roce 1913 se oženil s Marií Jandíkovou. Litografickému řemeslu se věnoval do roku 1915. V roce 1915 byl odveden do rakousko-uherské armády. Účastnil se bojů na východní, jižní a balkánské frontě. Byl oceněn bronzovou medailí za statečnost. V srpnu 1919 byl jako desátník propuštěn ze služby. Od září 1920 pracoval na berním úřadě v Litomyšli.⁹⁴

II. Počátek okupace v Litomyšli

Počátek okupace probíhal na mnoha místech v Čechách podobně. Ani Litomyšl nebyla výjimkou. Dne 15. března 1939 byly v i Litomyšli k vidění příjíždějící jednotky Wehrmachtu. Se vstupem vojsk na naše území souvisela také celostátní akce, při níž bylo zatčeno mnoho komunistů. Tato skutečnost pochopitelně postihla i „město Bedřicha Smetany“. I zde byli zatčeni někteří členové komunistické strany. Také v Litomyšli bychom našli již v počátcích okupace vlny antisemitismu, které byly vidět na očích běžných lidí v podobě nápisů na židovských obchodech, které informovaly občany slovy „*Nekupujte u Židů!*“ či „*Židé ven*“. Dne 19. března pak do Litomyšle přijela vojenská kuchyně, která dávala lidem zadarmo guláš. Zde se ovšem nesetkala s výraznějším vděkem, neboť si guláš vzalo je 10 lidí.⁹⁵

Již od obsazení Sudet se v Litomyšli formovalo první rezistentní uskupení, které potom s různými obměnami členů vydrželo až do osvobození. Jednalo se o ilegální organizaci komunistické strany. Tento proud odboje popisuje zejména literatura vydaná po roce 1948. Historiografie v těchto knihách dělí činnost komunistické strany na celkem čtyři ilegální sítě.⁹⁶ Pro období 1939-1941 je důležitá činnost první ilegální sítě KSC, která fungovala od listopadu 1938 do listopadu 1940. Hlavními představiteli byli v tehdejší době

---

⁹⁴ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22. Die persönlichen Verhältnisse der Angeschuldigten, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 5.

⁹⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli. fond Mezifondový soubor kronik, KR 26, 1939, s. 28-29; také SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1625, kart. 3, inv. č. 59, *Politické a hospodářské důsledky okupace na Litomyšlsku*, s. 30; také SKŘIVÁNEK, M.: *Litomyšl*, str. 359, 373; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 18-20.

⁹⁶ NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 22-64.

Jaroslav Lochman (krycí jméno Novotný), Antonín Král (Černý) a Antonín Soukup (Loutkář).⁹⁷ Jejich hlavním úkolem bylo rozmnožování a rozšiřování ilegálního tisku.⁹⁸

Další odbojovou skupinou, která již nepatřila pod komunistickou rezistenci, byla skupina některých zaměstnanců berního úřadu v Litomyšli. Ti již v dubnu aktivizovali poplatníky, kteří přicházeli do berního úřadu, k odboji. Tuto činnost prováděli nejdřív slovně a poté také pomocí letáků. Členy této skupiny byli Josef Chuchvalec, František Mlejnek, Stanislav Provazník, Rudolf Jahn, Ladislav Mikeš, František Kopecký, Josef Kašpar, Josef Horyna, Jaroslav Slavík a Adolf Šebrle.⁹⁹ Tato skupina se v srpnu roku 1939 spojila s odbojovou skupinou „V boj“ [*Družstvo v prvním sledu*, pozn. aut.] vedenou Josefem Škaldou. *Družstvo v prvním sledu* mělo za cíl tisk a šíření letáků, které měly různá vlastenecká hesla a byly zaměřeny proti Říši. Tyto letáky členové rozšiřovali buď osobně, nebo přes důvěryhodné lidi.¹⁰⁰

III. Činnost skupiny „V boj – Litomyšl“

Dne 15. března 1939 byla zahájena ofenziva Třetí říše vůči tehdejšímu Česko-Slovensku. Tato ofenziva změnila na dalších šest let situaci v českých zemích dost zásadním způsobem, který se vyznačoval vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava, dne 16. března, příklonem k proněmecké politice, či represemi bezpečnostních složek vůči českému obyvatelstvu.¹⁰¹ Byli zde však tací, kteří tento nový proud nepodporovali, ba dokonce projevovali různými způsoby odpor.

Mezi skupiny, jež svou činností narušovaly práci německé propagandy, patřila i skupina berních úředníků, která se vytvořila v Litomyšli. Ti se nesmířili se situací, která v březnu roku 1939 nastala a rozhodli se, že se aktivně zapojí do odporu proti všemu německému. Již v dubnu roku 1939 aktivizovali poplatníky, kteří přicházeli do berního

---

⁹⁷ NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 22-23; také SKŘIVÁNEK, M.: *Litomyšl*, str. 374.

⁹⁸ Tamtéž, str. 23.

⁹⁹ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1-2.

¹⁰⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 10, inv. č. 225, *Vzpomínky Stanislava Provazníka pro svaz politických vězňů* s. 1

¹⁰¹ NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 17; také GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země koruny české XVa*, Praha – Litomyšl 2006, s. 173-181.

úřadu, k odboji a případně sabotážím. Obyvatelé, kteří se zdráhali být aktivní, byli alespoň místními úředníky přesvědčováni k myšlenkovému odporu. Tato protistátní činnost byla prováděna zprvu slovně a poté také za pomoci tištěných letáků. Letáky byly poskytovány vždy spolehlivým lidem, kteří je poté distribuovali do blízkého, ale i vzdálenějšího okolí.¹⁰² Členy této skupiny se stali Josef Chuchvalec, František Mlejnek, Stanislav Provazník, Rudolf Jahn, Ladislav Mikeš, František Kopecký, Josef Kašpar, Josef Horyna, Jaroslav Slavík a Adolf Šebrle.¹⁰³ Tato skupina se v srpnu roku 1939 spojila s odbojovou skupinou „V boj“ [*Družstvo v prvním sledu*, pozn. aut.] vedenou Josefem Škaldou a měla za cíl tisk a šíření letáků, jež obsahovaly různá vlastenecká hesla a byly zaměřeny proti Říši. V pramenech lze také dohledat, že toto uskupení disponovalo několika pistolemi, které pocházeli z pohraničních pevností a které obstaral Rudolf Jahn. A právě díky tomuto bernímu adjunktovi se podařilo výše zmíněné spojení se skupinou Josefa Škaldy.¹⁰⁴ Od srpna 1939 byla tato část regionální rezistence nazvána „V boj – venkov Litomyšl“.

Tak jako skupina „V boj – Litomyšl venkov“ vydávala letáky, tak i ilegální komunistická síť, dobudovaná v létě 1939, začala vydávat ilegální tiskoviny, a to především Rudé právo, jehož první výtisk byl rozšířen počátkem srpna stejného roku. Jeho náplní bylo heslo „Do boje za novou svobodu.“¹⁰⁵ Počátkem září 1939 proběhlo v Litomyšli preventivní zatýkání občanů z řad Sokola, okresní samosprávy a z řad představitelů Československé obce legionářské. Celkem se jednalo o pět lidí: Alberta Říhu, Dr. Ferdinanda Haška, Jana Kučeru, Ing. Vlacha a Václava Filipa.¹⁰⁶ Kromě Václava Filipa byli všichni propuštěni.¹⁰⁷ Dne

---

¹⁰² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 6, inv. č. 123, fol. 94-100, *Zápisky z rozhovoru s některým z členů skupiny „V boj – venkov Litomyšl“*; také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.

¹⁰³ Tamtéž; také ABS, fond 141, sign. 141-367-22, *Die persönlichen Verhältnisse der Angeschultigten*, 20. 12. 1941 (rok nečitelný), s. 3.

¹⁰⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 10, inv. č. 225, s. 1, také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost, a věznění*, s. 1; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.

¹⁰⁵ NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, str. 24.

¹⁰⁶ TICHÝ, František – PETR, Jaroslav: *Protifašistický odboj za druhé světové války*, In: Okres Svitavy a protifašistický odboj, sborník materiálů, Svitavy 1985, str. 36.

¹⁰⁷ KONÍČKOVÁ, Ivana: *Litomyšlsko za 2. světové války*, Bakalářská práce. Katedra pomocných věd historických a archivnictví FF Universita Hradec Králové, Hradec Králové 2016, s. 11.

16. října byla otevřena pardubickým Oberlandrátem¹⁰⁸ první čistě německá škola, ovšem k nelibosti okupantů se tam nepřihlásilo moc dětí. Většinou šlo, podle pamětníků, o potomky kolaborantů a ustrašenců.¹⁰⁹ Důležitou reakcí na tyto události a vůbec na okupaci nacistů byl průvod studentů z litomyšlského gymnázia. Ti 27. října uspořádali průvod k pomníku padlým za první světové války.¹¹⁰

III 1. Příchod Gestapa

Na základě prostudovaných materiálů, které se týkají skupiny „V boj – Litomyšl venkov“ nebylo zjištěno, že by jejich činnost byla do konce roku 1939 jakkoli přerušena, resp. tyto materiály se nezmiňují o tom, že by byla činnost berních úředníků něčím narušena, takže se lze domnívat, že pokračovala bez větších problémů. Samozřejmě zde existovalo riziko, že se tyto letáky, které byly dopraveny i díky Adolfu Šebrlemu až k Jičínu,¹¹¹ dostanou do nesprávných rukou a činnost skupiny bude prozrazena. Avšak k tomu do konce roku 1939 nedošlo. V roce 1940 byl přeložen Adolf Šebrle k bernímu úřadu do Jičína.¹¹²

Zásadním zvratem bylo rozhodnutí Stanislava Kastnera, který měl za manželku Němku, udat kolegy z berního úřadu, jelikož věděl o jejich protistátní činnosti.¹¹³ Tuto skutečnost pravděpodobně oznámil místnímu vedení NSDAP, které sídlilo na litomyšlském zámku. To okamžitě kontaktovalo pardubickou služebnu gestapa, jejíž příslušníci v září roku 1940 přijeli do Litomyšle udělat prohlídku. Dle materiálů a vzpomínek lze usuzovat, že návštěva příslušníků gestapa v budově Okresního národního výboru, v jejímž přízemí berní

---

¹⁰⁸ Oberlandrát byl regionální německý správní orgán, který měl na starosti dohled nad dvěma až třemi českými hejtmanstvími. Měl podávat zprávy o vývoji v okresech, kontrolovat nižší administrativní orgány Protektorátu a vyřizovat určité úkoly, které říše převzala do své kompetence. (Viz BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem*. Praha 1999, s. 40)

¹⁰⁹ TICHÝ, F. – PETR, J.: *Protifašistický odboj*, str. 36.

¹¹⁰ NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, str. 67.

¹¹¹ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb, os. č. 60755/48, *korespondence Jaroslava Šebrleho a Vlasty Hromádkové ministerstvu vnitra ČR*, 21. 12. 1994, s. 1, také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provozníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1, také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.

¹¹² Tamtéž, *korespondence Jaroslava Šebrleho a Vlasty Hromádkové ministerstvu vnitra ČR*, 21. 12. 1994, s. 1.

¹¹³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. fond Mezifondový soubor kronik, KR 28, Berní správa, s. 154-155, také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provozníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1.

úřad sídlil, členy rezistentní skupiny velmi zaskočila. Zde se projevila duchapřítomnost a statečnost berního vykonavatele Františka Jányše, který příslušníky gestapa viděl přicházet, a tak vběhl do kanceláře Rudolfa Jahna a vytáhl z jeho šuplíku zbraně a vhodil je do poštovní tašky. S ní pak prošel kolem jednoho člena gestapa hlavním vchodem a vynesl zbraně ven. V případě, že by gestapo zbraně našlo, by hrozila okamžitá likvidace všech zainteresovaných a možná by se tresty dotkly i dalších lidí. Zbraně byly předány místnímu funkcionáři fotbalového klubu Karlu Coufalovi, který je ihned uložil do své tašky a šel na fotbalové hřiště, které se nacházelo u vlakového nádraží, ale co je důležitější – v jeho sousedství protékala řeka Loučná. Inkriminovaná taška byla tedy vhozena do řeky Loučné a tím byli berní úředníci částečně zachráněni.¹¹⁴ Druhou šťastnou náhodou bylo to, že se v úřadě v té době nevyskytoval ani jeden protiněmecký leták, a tak Gestapo nemohlo nikoho usvědčit.

III 2. Zatčení

Po zbytek roku 1940 a počátkem roku 1941 činnost skupiny „V boj“ pokračovala. Potíže s jejich ilegální činností nastali až na jaře 1941. Stanislav Provazník ve svých vzpomínkách uvádí, že jeho spolupracovník Josef Kašpar s jeho manželkou asi mluvili o protistátní činnosti některých berních úředníků veřejně, a tak se o tom mohli doslechnout i členové pardubické služebny gestapa.¹¹⁵ Další nešťastnou náhodou byl incident berního exekutora Adolfa Šebrleho. Ten byl převelen v roce 1940 zpět do Jičína. Jednou jel do služby v terénu a vzal s sebou protiněmecké letáky, které byly tištěny v Litomyšli.¹¹⁶ Po službě se vracel domů v podnapilém stavu a srazil na kole příslušníka gestapa. Následně byl

---

¹¹⁴ Zajímavostí je, že si někteří Litomyšlané, kteří o tomto činu vědí, dodnes pamatují na místo, kde byla tato taška do řeky vhozena. Dodnes se neví, zda-li se na dne řeky nachází či nikoliv. Ovšem jak je známo, od roku 1940 prošly Čechy a tím i Litomyšl několika záplavami, a tak je více než pravděpodobné, že už bychom tašku se zbraněmi z bývalého berního úřadu nenalezli. Ve vzpomínkách Stanislava Provazníka se lze dočíst, že za držení zbraní se v tehdejší době dostával test smrti. (Viz SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 1266, kart. 6, inv. č. 123, fol. 94-100, *Zápisky z rozhovoru s některým z členů skupiny „V boj – venkov Litomyšl“*, také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1; také SDPN, *Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru (2017-21-10); také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.)

¹¹⁵ Tamtéž, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost*, s. 1.

¹¹⁶ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.

legitimován a byla mu prohlédnuta zavazadla. Pochopitelně zde byly nalezeny letáky. Reakce na tuto skutečnost na sebe nenechala dlouho čekat. Dne 9. dubna 1941 v noci bylo zatčeno 5 členů této rezistentní skupiny. Jmenovitě se jednalo o již zmíněného Adolfa Šebrleho. Na základě jeho výpovědi byli dále zatčeni Josef Chuchvalec, Rudolf Jahn, František Mlejnek a Jaroslav Slavík,¹¹⁷ po němž gestapo pojmenovalo celý případ.¹¹⁸ Zajímavé je líčení zatčení Josefa Chuchvalce, na které vzpomínala jeho dcera, Jarmila Klásková. Josef Chuchvalec totiž ve svém domě skrýval další letáky. Ty byly uloženy v posteli jeho malého syna, Jiřího Chuchvalce, který v tu dobu, kdy přišlo gestapo¹¹⁹ zrovna vykonal svoji tělesnou potřebu. Díky tomu se příslušníkům gestapa nechtělo jeho pokoj více prohledávat.¹²⁰ Důvodem, proč byl tento spis označen výše zmíněným jménem mohla být i výpověď Jaroslava Slavíka, který po týrání prozradil další členy rezistentní skupiny „V boj – Litomyšl venkov“.¹²¹ Tím se tak mohl stát domnělým vedoucím této skupiny. Dne 6. června 1941 bylo zatčeno zbylých 5 členů této odbojové skupiny - Stanislav Provazník, Josef Horyna, František Kopecký, Ladislav Mikeš a Josef Kašpar.¹²² Posledně jmenovaný podle slov Stanislava Provazníka myslel, že zatčen nebude a že mu zatčení ostatních členů odboje pomůže v karierním růstu.

---

¹¹⁷ Národní archiv Praha, fond 114, kart. 261, sign. 114-263-1, Zpráva koordinačnímu oddělení o zatčených osobách, 15. 5 1941, f. 123; dále Týž, 10. 5 1941, f. 130, také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1.

¹¹⁸ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22, *Strafsache gegen Slavik u. a.*, 18. 12. 1941, fol. 6; také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1, také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko v odboji*, s. 66.

¹¹⁹ Přibližně okolo 22 hod. (viz VÚA-VHA, Sbírká osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 317647/95, Zpráva ministerstva financí k zatčení J. Chuchvalce, 25. 4. 1941, s. 1.)

¹²⁰ SDPN, *Vzpomínky Jarmily Kláskové na zatčení Josefa Chuchvalce*, přepis rozhovoru (2018-02-22).

¹²¹ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1.

¹²² Tamtéž; také VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1.; také 69026/47, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1; také 59290/47, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1; také 102688/47, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, s. 1; také 019357/48, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, s. 1; také Národní archiv Praha, fond 114, kart. 260, sign. 114-262-2. Zpráva koordinačnímu oddělení o zatčených osobách, 30. června 1941, fol. 8; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.,

Jeho další osudy však byly jiné.¹²³ Všech deset členů tohoto rezistentního uskupení bylo převezeno na služebnu gestapa v Pardubicích, odkud byli po výsledku přesunuti do sklepa Okresního soudu v Pardubicích. Tam byli nuceni setrvat až do srpna 1941, kdy byli převezeni k Vrchnímu zemskému soudu do Litoměřic, kde byl vynesena rozsudek.¹²⁴

IV. Pardubické gestapo

Pardubická venkovní služebna gestapa vznikla již v březnu 1939. Již v roce 1939 se zde vystřídali 3 velitelé. Byly to Constantin Canaris, Albert Hardke a Gerhard Clages. Posledně jmenovaný si udržel svoji funkci až do roku 1943,¹²⁵ tedy byl velitelem i době, kdy byli zatčeny členové protinacistické rezistentní skupiny „V boj – Litomyšl venkov“. Pod jeho vedením Pardubice zažívaly skutečný teror, při němž byly desítky lidí popraveny a mučeny. Právě do jeho období velení spadá vyvraždění obyvatel obce Ležáky, jejichž domy byly srovnány se zemí za napomáhání při atentátu na říšského protektora Heydricha. Mezi svými oběťmi proslul jako člověk, který pro ránu nechodil příliš daleko, nerozpakoval se své vězně surově bít, zmrzačit je, či je vystavit nelidskému ponížení a bolestem. Clages byl tvrdým, schopným a neústupným velitelem a řízení pardubické služebny držel pevně v rukou.¹²⁶

Základní jednotkou struktury gestapa byl referát. Ten byl označen velkým písmenem a arabskou číslicí. Tyto referáty pak tvořily oddělení, která byla označena římskou číslicí. Tak jako ostatní služebny gestapa i pardubická služebna byla rozdělena na oddělení a referáty. Takovéto rozdělení se však udržovalo spíše na papíře, a to v případě styku s nadřízenou úřadovnou v Praze, protože není vyloučeno, že činnost jednotlivých oddělení se mnohdy mohla úzce prolínat. Základní strukturu organizace gestapa tvořila čtyři oddělení, která se dále členila na velké množství dalších referátů a podreferátů. Organizační struktura

---

¹²³ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provozníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1.

¹²⁴ Tamtéž; také VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb, os. č. 91428/69, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, s. 1; také 317647/95., *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, s. 1; také NEPRAŠ, J.: *Litomyšlsko*, s. 66.

¹²⁵ KYNCL, Vojtěch: *Ležáky a odboj ve východních Čechách*. Památník Lidice 2016, str. 116.

¹²⁶ PLACHÝ, Martin: *Pardubická služebna Gestapa jako součást nacistického perzekučního aparátu*. Pardubice 2012, (nepublikovaná bakalářská práce), s. 35-36.

gestapa se vyvíjela po celou dobu existence této instituce. Své konečné organizační struktury dosáhla až v létě 1943 a zůstala tak nezměněna až do konce války.¹²⁷

Pro tuto studii je nejdůležitější oddělení IV, tedy výkonná složka gestapa. Vedoucí této služebny byl současně i vedoucím výkonné služby – exekutivy. Bylo to nejdůležitější oddělení a zahrnovalo tudíž i vlastní exekutivu. Vnitřně se členilo na několik referátů, z nichž je třeba jmenovat především referát IV 1 B. Tento referát měl za úkol zpracování pravicového odboje a potírání pravicové opozice. Tyto případy zpracovávali: vrchní kriminální tajemník Emanuel Körber, kriminální asistent Bohumír Eschenlohr, vrchní kriminální tajemník Alfréd Forkel, kriminální asistent Alfréd Hübl, vrchní kriminální tajemník Walter Kröger, kriminální asistent Osvald Mandl a tlumočníci Helmut Wieth a Ludvík Schultz. Písemnou agendu tohoto oddělení pak obstarávala písárka Gerda Zemanová a další dle potřeby.¹²⁸ Z dochovaných archivních materiálů můžeme určit, který kriminální tajemník, či asistent zatýkal a vyšetřoval námi zkoumanou skupinu.

Tuto skutečnost můžeme dokumentovat na příkladu Ladislava Mikeše. Ten v protokolu sboru národní bezpečnosti udává, že byl zatčen kriminálním tajemníkem pardubického gestapa Walterem Krögerem, za přítomnosti bývalého vrchního strážmistra Václava Prauseho, který byl rovněž v té době ve službách gestapa. Výslech vedli dva příslušníci gestapa, přičemž první z nich byl Kröger a jméno druhého bylo Mikešovi neznámé. K vyšetřovacím metodám patřilo políčkování do hlavy a obličeje. V případě Ladislava Mikeše si Kröger počínal tak surově až vyslýchanému vyrazil přední zuby.¹²⁹ Vyšetřování bylo v některých případech natolik úspěšné, že byl zadržený při výsleších na pokraji vyčerpání. Zachovalo se nám prohlášení Rudolfa Jahna, který takto charakterizoval svůj stav. Dále se Jahn zmiňuje o tom, že ve chvíli, kdy již byl výslech k nevydržení, začal předstírat chrlení krve z plic. Po tomto incidentu byl předveden před lékaře, Dr. Hrocha, který

---

¹²⁷ PLACHÝ, Martin: *Pardubická služebna*, s. 17.

¹²⁸ Tamtéž, s. 19.

¹²⁹ ABS, fond 309, sign. 309-9-10 Walter Kröger, protokol sboru národní bezpečnosti sepsaný s Ladislavem Mikešem, 17. 3. 1947, fol. 51, 86.

ho poslal do nemocnice, ačkoliv si byl patrně lékař vědom, že se o chrlení krve z plic nejedná.¹³⁰

IV 1. Walter Kröger

Krátce se zmiňme o osobě, jejíž jméno zde několikrát zaznělo. Pozdější vrchní kriminální tajemník Walter Wilhelm Kröger se narodil 24. června 1906 jako syn pekaře. Jeho militaristická povaha se začala projevovat po dokončení školy a nástupu k Schutzpolizei¹³¹ v roce 1925 v Hamburku. V roce 1938, po obsazení Sudet, se stal členem gestapa v Liberci. Rok poté byl přidělen do vzniknuvší venkovní služebny gestapa v Pardubicích. Souběžně s tím vstoupil do SS. Jak již bylo uvedeno, řídil Kröger některé výslechy zatčených, při nichž používal mnohdy velmi brutální metody spojené s bitím vyšetřované osoby. Tento způsob bychom mohli jistě nalézt i u dalších dozorců, ale co je zajímavější, že Walter Kröger měl k tomuto způsobu výslechu předpoklady, neboť byl bývalým boxerem. Mimo vyšetřování byl výše jmenovaný činný i v nabádání k protistátní činnosti. Osoby, které k této činnosti přesvědčil, vzápětí zatkl, vyslýchal a donutil k falešnému přiznání, aby je následně předal říšským soudům s cílem jejich likvidace. Jako příklad takovéto činnosti můžeme uvést trestnou činnost studenta Josefa Kužely¹³² a spol. Jeho působení v Pardubicích trvá s malou přestávkou, kdy byl nakrátko převelen do Českých Budějovic, až do roku 1944. Následně byl přesunut do Banské Bystrice. Celkový obrázek jeho osobnosti podtrhují tato dvě fakta. Walter Kröger byl jedním z prvních, kteří v roce 1942 vnikli do kostela sv. Cyrila a Metoděje, kde se schovávali parašutisté po atentátu na Reinharda Heidricha. Také se tento příslušník

---

¹³⁰ ABS, fond 309, sign. 309-7-2 Dokumenty gestapa a výpovědi svědků k činnosti ÚVOD v Litomyšli, prohlášení Rudolfa Jahna, fol. 1381-1382.

¹³¹ Schutzpolizei (Schupo) – ochranná policie. V jednotkách Schupo sloužili především mladší strážmistři, kteří ještě zcela neukončili výcvik. Jejich úkolem na území Říše bylo udržování běžného veřejného pořádku. Na území Protektorátu byla jejich úkolem pacifikace českého obyvatelstva. (Viz VAJSKEBR, Jan: *Organizační vývoj německé pořádkové policie na území protektorátu Čechy a Morava od ukončení vojenské správy po reorganizaci na podzim 1939*. In: *Securitas Imperii* 18, 01/2011, s. 168–198.)

¹³² Josef Kužela byl studentem z Litomyšle, který se snažil získávat informace a zbraně podle rozkazů politického ústředí ÚVOD v Litomyšli. Také měl na starost udílení pokynů k akcím. Viz Nepraš, J.: *Litomyšlsko*, s. 68-69.

gestapa účastnil likvidace Ležáků a jejich obyvatel. Po válce se mu podařilo uprchnout do Německé spolkové republiky, kde byl později souzen za válečné zločiny.¹³³

V. Rozsudky

U Vrchního zemského soudu v Litoměřicích bylo vyneseno všech deset rozsudků dne 20. března 1942. Dopátrat se ovšem podařilo jen devět rozsudků. Kancelářský pomocník Jaroslav Slavík a berní vykonavatel Adolf Šebrle byli odsouzeni na tři roky káznice. Berní adjunkt Rudolf Jahn si vyslechl rozsudek ve výši dvou let a osmi měsíců v káznici. Berní podúředník Ladislav Mikeš a berní adjunkti František Kopecký a Stanislav Provazník byli odsouzeni ke dvou létům v káznici. Kancelářský oficiál František Mlejnek si vyslechl rozsudek ve výši dvanácti měsíců ve věznici. Na jedenáct měsíců ve věznici byl odsouzen berní adjunkt Josef Horyna. Rozsudek s nejkratším obdobím věznění si vyslechl berní adjunkt Josef Kašpar, který se po odpykání trestu opět vrátil na své místo. Jeho trest činil deset měsíců ve vězení.¹³⁴ Rozsudky byly provedeny na základě § 80, 83/2, 87, 47 německého trestního zákoníku, který tento čin nazýval přípravou velezrady.¹³⁵

Je třeba zde vysvětlit rozdíl mezi káznici a věznicí. Káznice (Zuchthaus) byla vězeňským zařízením, ve kterých byli odsouzení povinni pracovat a vězeňský režim měl být teoreticky tužší. Dokonalým příkladem je níže zmíněná káznice Mírov. Káznice také bývali určeny pro výkony trestů za těžké zločiny. Naopak ve věznicích (Gefängnis) si vězňové odpykávali zdánlivě menší prohřešky.¹³⁶

VI. Přehled věznění 1941-1942

Podle osvědčení zákona č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození lze dohledat přesná data zatčení, věznění, transportů a případných propuštění z věznic u některých vězňů. Po

---

¹³³ PLACHÝ, Martin: *Pardubická služebna*, str. 36-38.

¹³⁴ ABS Praha, fond 141, sign. 141-367-22, *Im der Strafsachs*, fol. 2.

¹³⁵ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb, os. č. 91428/69, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1.

¹³⁶ KREISINGER, Pavel - VYHLÍDAL, Milan: *Životní osudy generála Josefa Zusky (1902-1978): od důstojníka dělostřelectva přes zpravodajské oddělení Hlavního štábu a nacistické káznice do Egypta. I. část.* In: *Historie a vojenství : časopis Vojenského historického ústavu*, Roč. 64, č. 1 (2015), s. 75.

odsouzení členů rezistentní skupiny „V boj – venkov Litomyšl“ u vrchního zemského soudu v Litoměřicích dne 20. března 1942 byl osud členů skupiny následující.

Berní adjunkt Josef Kašpar byl jako jediný vězněn přímo v Litoměřicích až do svého propuštění dne 27. dubna 1942. Po dobu jeho věznění vykonával práce zahrnující: lepení sáčků, pletení rohoží a práci na pile.¹³⁷

V Litoměřicích též zůstal i Stanislav Provazník, který zde byl vězněn až do 13. dubna 1942,¹³⁸ tedy přesně dva týdny před propuštěním Josefa Kašpara na svobodu. Poté byl transportován do Bruchsalu.¹³⁹

Rekonstrukce věznění Adolfa Šebrleho je v této době trochu komplikovanější. Víme jistě, že v Litoměřicích byl zadržen až do 1. listopadu roku 1941. Poté byl transportován do věznice v Mírově, kde byl vězněn až do 10. dubna 1942. Tehdy byl opět transportován zpět do Litoměřic, aby mohl být přesunut do káznice v Bruchsale 30. dubna 1942,¹⁴⁰ tedy tři dny poté, co byl propuštěn Josef Kašpar a sedmnáct dní poté, co odjel podobným transportem do Bruchsalu i Stanislav Provazník.¹⁴¹

Spis kancelářského pomocníka Jaroslava Slavíka nám nepodává přesnější data jeho průběžného věznění. Víme pouze to, že byl vězněn od 17. dubna 1941 do 15. května 1945. Dále víme jistě, že byl vězněn v Pardubicích a dále pak v Litoměřicích. Je více než pravděpodobné, že se v Litoměřicích vyskytoval v době soudu celé skupiny, tedy kolem 20. března 1942. Dalším místem, které zřejmě nedobrovolně navštívil je opět káznice Bruchsal.¹⁴²

Spisy berního adjunkta Františka Kopecského nám dokládají zajímavý příběh člověka, který přežil pobyt v několika koncentračních táborech. Již tradičně se účastnil soudního

---

¹³⁷ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 019357/48, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1-2.

¹³⁸ Tamtéž, os. č. 91428/69, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž, os. č. 60755/48, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1.

¹⁴¹ Tamtéž, os. č. 91428/69, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1.

¹⁴² Tamtéž, os. č. 018308/48, *vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.*, str. 1.

procesu u Vrchního zemského soudu v Litoměřicích. Následně byl převezen do káznice v Bruchsale, kde byl vězněn do 22. června 1943.¹⁴³ Průběh jeho dalšího věznění je popsán níže.

V neposlední řadě je třeba zmínit i berního adjunkta Rudolfa Jahna, ke kterému se také zachoval spis. Rudolf Jahn tak jako všichni ostatní byl přítomen rozsudku dne 20. března 1942. Dne 21. března 1942 byl pak transportován do káznice v Bruchsale.¹⁴⁴

Posledním je berní adjunkt Josef Chuchvalec. Ten byl zatčen 9. dubna 1941. Opět lze očekávat, že si vyslechl rozsudek u Vrchního zemského soudu v Litoměřicích a s největší pravděpodobností i v Litoměřicích zůstal až do 16. ledna 1942, kdy zemřel.¹⁴⁵ U dalších členů odbojové skupiny „V boj – Litomyšl venkov“ se bohužel nepodařilo vypátrat jejich místa věznění, případně jakákoliv přesnější data.

VI 1. Káznice v Bruchsale

Několikrát již zde byla zmíněna káznice v Bruchsale. Toto polepšovací zařízení se nacházelo přibližně dvanáct kilometrů severovýchodně od města Karlsruhe. Budovy bruchsalské káznice bychom však v dnešní době hledali marně, neboť byly v roce 1980 zničeny a na jejich místě bychom v dnešní době mohli najít park a silnici.¹⁴⁶ Na základě dostupných materiálů lze předpokládat, že transport z Litoměřic do Bruchsalu trval více dní. Například transport Stanislava Provazníka trval necelé dva týdny. Podle jeho slov víme, že se transporty prováděly po železnici vězeňskými vozy. Stanislav Provazník také uvádí, že zde byly problémy s nedostatkem vězeňských vozů, tudíž museli vězni zůstat v tom či onom vězení přes noc, nebo i na více dní. Na základě jeho výpovědi můžeme odhadnout trasu, po které vězeňské vozy přesunovaly vězně. Víme, že transport, který vyjel 13. dubna 1942,

---

¹⁴³ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 59290/47, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., str. 1.

¹⁴⁴ Tamtéž, os. č. 93813/47, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., str. 1.

¹⁴⁵ Tamtéž, os. č. 317647/95, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., str. 1, také Úmrtní list J. Chuchvalce vydaný městským úřadem v Litoměřicích dne 14. 4. 1995. s. 1.

¹⁴⁶MILLER, Roderick: *Bruchsal Seilersbahn Prison*. Dostupné na:

<https://www.frankfallaarchive.org/prisons/bruchsal-seilersbahn-prison/#&gid=1&pid=3> [cit. 2. 1. 2018]

navštívil věznice v Ústí nad Labem, v Chebu, Hofu, Bayreuthu, Norimberku, v Karlsruhe a Štrasburku.¹⁴⁷

Věznice v Bruchsale měla čistě soudní řád. Vězeňský den spočíval v šití rukavic, či prádla, anebo pletení košíků do tvarů obalu na granáty. Stanislav Provazník byl až do svého propuštění na samotce.¹⁴⁸

VI 2. Věznice Mírov

Dalším vězeňským zařízením byla věznice v obci Mírov. Její druhoválečná historie začala již 7. října roku 1938. V tento den byli všichni trestanci české národnosti a čeští zaměstnanci věznice transportováni do věznice v Olomouci, protože se oblast Mírova stala součástí sudetského území. Věznice Mírov byla předána německým úřadům dne 10. října 1938. Mírov se stal největší trestnicí na sudetském okupovaném území a zároveň jednou ze sítě nacistických věznic.¹⁴⁹

Mírovská věznice sloužila zpočátku jako soudní káznice. Gestapo sem posílalo ze svých úřadoven členy ilegálních organizací jako Obrana národa, České obce sokolské, Ústředního vedení odboje domácího, dále pak politicky nespolehlivé občany, komunisty a jiné. V Mírově se však nezdrželi dlouho, byli posíláni k soudům. V roce 1942 zde byla přechodně zřízena také vyšetřovací vazba gestapa pro oblasti Brna, Šumperka, Opavy a Prostějova. Ovšem budova s velkými celami nebyla vhodná pro tento druh vyšetřovací vazby z důvodu možného stýkání vězňů. V témže roce byla většina zdejších vězňů transportována do jiných věznic a ve zdejším ústavu bylo zřízeno oddělení pro vězně nemocné tuberkulózou. První transport těchto vězňů sem přišel 15. září 1942. Tito lidé sem ovšem nepřijeli z důvodu léčby, nýbrž se počítalo s tím, že zde budou v izolaci a postupně budou zlikvidováni. Tito vězni tedy museli vykonávat práci v dílnách, na polích a zahradách v okolí, aby mohli večer ulehnout ve studených vlhkých celách bez možnosti základní hygieny. Vězni se ocitli na Mírově tak, že byli transporty dopraveni do Mohelnice a odtud museli ujít vzdálenost

---

¹⁴⁷ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 2.

¹⁴⁹ BLATECKÁ, Anna: *Nacističtí vězeňští dozorcí před mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, Olomouc, 2016. Bakalářská práce. FF University Palackého v Olomouci, Olomouc 2016, s. 29.

přibližně deseti kilometrů do Mírova. Mnozí tento pochod nepřežili a ti co přežili museli pracovat.¹⁵⁰

Věznice měla celkem deset oddělení. Zprvu byli vězni tříděni podle závažnosti onemocnění, ale později se od toho upustilo a byli přidělováni do daných oddělení podle způsobilosti pracovat v té či oné dílně. V prvním oddělení byly samotky. Druhé oddělení bylo určeno pro těžké kriminálníky německé národnosti, kteří byli zdraví. Ti se byli povětšinou umístěni již před okupací. Třetí oddělení se nazývalo Lazarett. O tom, který z vězňů se dostane na toto oddělení rozhodoval MUDr. Augustin Mrha, jenž ovšem většině vězňům přisoudil status „práceschopný“. Dalším důležitým elementem pro přiřazování vězňů byl i vrchní dozorce Haupt, který mnohdy vyhodnocoval stav vězňů hůře než samotný lékař. Čtvrté oddělení sloužilo pro vězně, jež byli nemocní tuberkulózou. I přes svou chorobu museli tito trestanci vyrábět kartáče. Páté oddělení bylo největší ze všech. Tamější vězni pracovali mimo věznici na polích, v lomech anebo například v Mohelnici u Siemens-Schuckert-Werke. Jednalo se o vězně, kteří trpěli méně závažnými nemocemi, než byla tuberkulóza. V šestém oddělení bylo možné nalézt odsouzené, kteří měli určitou řemeslnou specializaci. Nejhorší částí mírovské věznice bylo sedmé oddělení. Zde se nacházeli vězňové, kteří byli nakaženi tuberkulózou nejvíce. Ti, kteří se ocitli na tomto oddělení byli prakticky odsouzeni k smrti. Podobně jako obyvatelé čtvrtého oddělení byli tito trestanci nuceni pracovat v nelidských podmínkách. Jejich práce spočívala v tkaní látek. Zajímavostí této části věznice bylo, že byla vybavena vlastní márnicí. V osmém až desátém oddělení se nacházely řemeslné dílny, ve který pracovali odsouzení s lehčím tuberkulózním onemocněním.¹⁵¹

Denní režim mírovské věznice byl velmi jednoduchý a pro všechny odsouzené stejný. V pět hodin ráno se vstávalo a den začínal snídaní. Po snídani se šlo do práce. O půl dvanácté se podával oběd a pak od jedné až do večera se pracovalo. Jediným volným dnem byla neděle, kdy bylo vězňům dovoleno navštěvovat vězeňský kostel.¹⁵²

---

¹⁵⁰ BLATECKÁ, Anna: *Nacističtí vězeňští dozorcí*, s. 29-30.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 30-31, také BARTOŠ, Josef: *Nacistická věznice Mírov*. In: Terezínské listy 13, 1984, s. 3-4.

¹⁵² KRŮPKA, V: *Mírov*, str. 61.

VII. Léta 1943-1945

Rok 1943 měl být dle rozsudku pro většinu členů rezistentní skupiny „V boj – venkov Litomyšl“ rokem, který ukončí jejich věznění a ve kterém se budou propuštěni na svobodu. Ale ve skutečnosti nebyl. Jediným členem této skupiny, kterého úřady skutečně propustily, a to již 27. dubna 1942, byl Josef Kašpar.¹⁵³ Musíme také zmínit, že konce roku 1942 se nedožili: Josef Chuchvalec a František Mlejnek. Prvně jmenovaný zemřel v Litoměřicích až dne 16. ledna 1942.¹⁵⁴ Jako příčina smrti byla uvedena nephrosie. František Mlejnek byl naproti tomu transportován do Osvětimi, kde umírá 1. září 1942.¹⁵⁵

Většina členů se ovšem roku 1943 dožila. Tito členové, jak již bylo uvedeno, měli být v roce 1943 propuštěni, ale nestalo se tak. Jejich pobyt ve věznicích a koncentračních táborech se prodloužil ve většině případů až do konce války.

Berní adjunkt Stanislav Provozník byl vězněn v káznici v Bruchsale do 22. června 1943.¹⁵⁶ Zpáteční cesta probíhala podobně jako cesta předešlá. Stanislav Provozník vzpomíná, že byl vězněn v Heidelbergu, Würtzburku, Amberku, Bamberku, Německém Plavnu a Chebu. Z posledně jmenované věznice byl tento berní adjunkt převezen do věznice gestapa na Pankráci v Praze. Vzpomínky na pankráckou věznici se týkají především každodenního ranního běhu na dvoře této věznice. Stanislav Provozník uvádí, že v té době již vážil přibližně 49 kg při výšce 185 cm. Následně byl transportován do Terezína.¹⁵⁷ Jeho příjezd do Terezína se datuje k 13. červenci 1943.¹⁵⁸ Celý tento proces trval tři týdny. V Terezíně byl vězněn až do konce druhé světové války.¹⁵⁹

---

¹⁵³ VÚA-VHÚ Praha, osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 019357/48, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., s. 1.

¹⁵⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli. fond Mezifondový soubor kronik, KR 28, Oběti 2. světové války, Josef Chuchvalec, s. 38.

¹⁵⁵ Tamtéž, František Mlejnek, s. 50.

¹⁵⁶ VÚA-VHÚ Praha, osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., str. 1.

¹⁵⁷ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provozníka na odbojovou činnost a věznění*, str. 2.

¹⁵⁸ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., str. 1.

¹⁵⁹ SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provozníka na odbojovou činnost a věznění*, str. 2.

Dalším berním úředníkem byl Adolf Šebrle. Ten měl být rovněž propuštěn v roce 1943, konkrétně 28. října, z káznice v Bruchsale, ovšem i jeho čekala další internace. Dne 28. října 1943 byl veden jako vězeň v mírovské věznici. Odtud se dostal na svobodu až 16. června 1944.¹⁶⁰ Po propuštění se vrátil domů s oboustrannou tuberkulózou plic.¹⁶¹

Jak již bylo uvedeno dříve osudy berního úředníka Jaroslava Slavíka z doby jeho věznění jsou těžko dohledatelné. Je možné určit místa, kde byl dotyčný vězněn, ovšem přesně datovat je velmi obtížné. Především v době mezi 22. srpnem 1941 a 29. červnem 1944 je zhola nemožné určit, ve kterých věznicích se Jaroslav Slavík vyskytoval. Víme, že v tomto mezidobí byl vězněn v káznici v Bruchsale. Zde je možné odhadovat, že jeho věznění skončilo roku 1943, podobně jako u jeho kolegů, dále je pak v záznamech uvedena věznice v Bayreuthu a také věznice na hradě Mírov. Odtud byl poté předán do terezínské věznice dne 29. června 1944. V terezínské Malé pevnosti byl vězněn do 2. února 1945. Tímto dnem bylo oficiálně ukončeno jeho věznění v Terezíně a byl určen k transportu do KT v Sachsenhausenu.¹⁶² Poslední místo, které bychom našli v jeho spise je nechvalně proslulý koncentrační tábor Mauthausen. Dne 13. února 1945 byl přidělen do transportu z koncentračního tábora Sachsenhausen a již 17. února 1945 byl výše jmenovaný v táboře Mauthausen¹⁶³, ze kterého byl propuštěn dne 15. května 1945.¹⁶⁴

Ladislav Mikeš, muž, o jehož osudech se z archivních materiálů dozvíme pramálo se bezpochyby účastnil vynesení rozsudku dne 20. března 1942 v Litoměřicích. Po tomto dni však jeho osoba z dochovaných záznamů mizí. Obratem je až rok 1943, kdy víme s jistotou,

---

¹⁶⁰ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 60755/48. *Vložka G k žádosti o osvědčení* podle § 8 zákona č. 255/46 Sb. s. 1.

¹⁶¹ Tamtéž, os. č. 60755/48. *Dopis Adolfa Šebrleho ministerstvu národní obrany*, 17. září 1948, s. 1.

¹⁶² LANGHAMEROVÁ, Miroslava a kol.: *Databáze vězňů policejní věznice Terezín. Slavík Jaroslav*. In: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=17270 [cit. 13. 1. 2018].

¹⁶³ LANGHAMEROVÁ, Miroslava a kol.: *Databáze českých vězňů v koncentračním táboře Mauthausen 1938-1945. Slavík Jaroslav*. In: <http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mauthausen/detail.php?table=Mauthausen&col=id&value=2922> [cit. 13. 1. 2018]

¹⁶⁴ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 018308/48, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., s. 1.

že byl dne 20. srpna toho roku převezen do Malé pevnosti v Terezíně. Jeho pobyt v této věznici však nebyl příliš dlouhý, neboť již 28. srpna 1943 je určen k transportu do KT v Mauthausenu.¹⁶⁵

V roce 1943 se berní tajemník Rudolf Jahn vyskytoval pouze v káznici v Bruchsale, kde byl vězněn až do 31. prosince toho roku. Tak jako u ostatních, nebyl Jahn v roce 1943 propuštěn na svobodu. Dne 1. ledna 1944 je v záznamech veden jako vězeň Malé pevnosti v Terezíně. Tam byl internován pouze do 7. ledna 1944. Odtud byl přesunut do Kladna.¹⁶⁶ Zde pobýval do 20. března 1944. Poté byl převezen do koncentračního tábora ve Flossenbürgu, kde se dočkal osvobození.¹⁶⁷

Berní tajemník František Kopecký byl v roce 1943 vězněn v káznici v Bruchsale a to konkrétně do 22. června 1943. Poté byl převezen do koncentračního tábora Malá pevnost Terezín, kde byl internován do 4. srpna 1943.¹⁶⁸ Důvodem ukončení vazby v této věznici byl transport do koncentračního tábora Dachau. Další místa věznění jsou uvedena v pramenech bez datace. Jedná se o věznice Allach, Eisenach, Abterod a poté i koncentrační tábor Buchenwald.¹⁶⁹ Zde, na základě materiálů Památníku Terezín, můžeme dohledat, že byl František Kopecký v transportu do Buchenwaldu dne 3. dubna 1944. Z Buchenwaldu se výše

---

¹⁶⁵ LANGHAMEROVÁ, Miroslava a kol.: *Databáze vězňů policejní věznice Terezín. Mikeš Ladislav*. In: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=19040 [cit. 13. 2. 2018].

¹⁶⁶ LANGHAMEROVÁ, Miroslava a kol.: *Databáze vězňů policejní věznice Terezín. Jahn Rudolf*. In: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=9349 [cit. 28. 4. 2018].

¹⁶⁷ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb, os. č. 93813/47, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., str. 1.

¹⁶⁸ LANGHAMEROVÁ, Miroslava a kol.: *Databáze vězňů policejní věznice Terezín. Kopecký Franz*. In: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=15529 [cit. 14. 2. 2018].

¹⁶⁹ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 59290/47, vložka G žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb., s. 1.

jmenovaný vrátil 9. dubna 1945, kdy je opět uvězněn v Litoměřicích, kde se dožil osvobození.¹⁷⁰

VIII. Terezín

Historie města Terezín se začala psát již na konci 18. století, kdy zde vznikla pevnost, jenž měla pomáhat při obraně habsburské monarchie.¹⁷¹ Toto místo se však zapsalo do mysli většiny lidí jako největší komplex nacistických vězeňských zařízení na území Československa. Během let 1939 a 1940 podnikalo gestapo zásahy proti vznikajícímu odboji. Pro zatčené potřebovala německá tajná služba místa ve věznicích. V té době gestapo nechávalo odbojové pracovníky na území protektorátu, dokud nebyli zatčeni i spolupracovníci zatčeného a dokud se celý případ nevyřešil. Poté vězně posílali do říše, případně do koncentračních táborů. Takový postup ovšem trval delší čas, a tak míst ve věznicích ubývalo. Pro potřeby pražské úřadovny pro Čechy zabralo gestapo větší část věznic na Pankráci a po určitou dobu i věznici na Karlově náměstí. Brněnská úřadovna gestapa si nejprve vybrala hrad Špilberk jako věznici a po uzavření vysokých škol zabrala pro vězeňské účely Kounicovy a Sušilovy koleje. Venkovní služebny gestapa využívaly věznic ve svých obvodech. Ani tyto nově získané prostory však nestačili nárokům, jež na ně uvalila tato německá bezpečnostní složka.

V roce 1940 byl nabídnuta šéfu pražského gestapa Geschkemu terezínská Malá pevnost, která tou dobou byla prakticky prázdná a která splňovala hned několik výhodných vlastností. První z nich byla vzdálenost od protektorátního hlavního města, jež činila asi 60 km. Další nespornou výhodou bylo to, že byla snadno dosažitelná pro převozy vězňů z venkovních služeben gestapa v Čechách. Její pevnostní charakter poskytoval další cennou

---

¹⁷⁰ LANGHAMEROVÁ, Miroslava a kol.: *Databáze vězňů koncentračního tábora Litoměřice (Leitmeritz) 1944-1945. Kopecký Franz*. In: <http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/litomerice/detail.php?table=Litomerice&col=id&value=12884>, srov. MORSE P., Stephen - LANDÉ Peter: *Searching Dachau Concentration Camp Records. Kopecky Franz*. In: <https://stevemorse.org/dachau/details.php?lastname=KOPECKY&firstname=Franz&title=&birthday=27&birthmonth=Mar&birthyear=1917&birthplace=Wien&from=&town=Leitomysl&street=Kr.%20Leitomysl&number=50141&DateOfArrival=zug.%2006%20Aug%201943&disposition=07%20Apr%201944%20Bu.&comments=&category=Sch.%20Tsch.&ID=76412&page=2.914/Gl.&disc=3&image=268>

¹⁷¹ KOL. AUT.: *Malá pevnost Terezín. Naše vojsko*, Praha 1988, s. 7.

výhodou pro vybudování vězeňského systému. Terezínské valy a příkopy ulehčovali práci tamějším dozorcům při hlídání vězňů. Část Malé pevnosti také sloužila již před okupací jako věznice, tedy byla částečně připravena pro nové využití. Geschke tedy požádal Oberführera Müllera, šefa gestapa v RSHA¹⁷² o svolení ke zřízení policejní věznice v Malé pevnosti. Müller zhodnotil stávající situaci a uznal potřebu pro zřízení věznice a vydal souhlas. Gestapo tak rychle začalo s realizací jejich plánu.

Dne 10. června 1940 se vydal šéf pražské úřadovny gestapa s velitelem pankrácké věznice gestapa Soppou do Terezína. Při prohlídce Malé pevnosti se Geschke nechal slyšet, že tato budoucí věznice bude novým působištěm Heinricha Jöckela, který své dovednosti předvedl již ve věznici ve Skrochovicích. Také bylo rozhodnuto, že se Jöckel stane jejím velitelem. Problém terezínské pevnosti ovšem vyvstal s nedostatečným vybavením pro budoucí využití tohoto objektu. Tuto komplikaci vyřešilo 6 vězňů, jenž sem přišli v polovině května 1940, aby vybudovali potřebné vybavení. Tím začíná tragická historie tohoto místa. Heinrich Jöckel v prvním období, tedy do května roku 1941, podléhal veliteli pankrácké věznice. Jeho ambice však byly jiné. Chtěl udělat z terezínské pevnosti významné nacistické vězení. Jako vzor pro tento cíl si Jöckel vybral německé koncentrační tábory. Po květnu 1941 se podřízenost Malé pevnosti vůči pankrácké věznici zrušila a od té doby podléhala přímo veliteli pražského gestapa.

Osud vězně, který přišel do věznice v Malé pevnosti, byl v naprosté většině případů rozhodnut již na služebně gestapa, která dotyčného zadržela. První, relativně vlídnější možnost pro vězněného, spočívala v odpykání trestu v této věznici. Po uplynutí trestu byli tito vězni propuštěni. Ve většině případů ale byla Malá pevnost místem, kde zatčený čekal na transport do koncentračního tábora nebo přesun před nacistický soud. Jen ve výjimečných případech měl velitel terezínské pevnosti možnost vyškrtnout vězně z transportu do koncentračního tábora. Dotyčný vězeň však musel být nějakým způsobem potřebný pro chod

---

¹⁷² Reichssicherheitshauptamt (Hlavní úřad říšské bezpečnosti) – Byl jedním z dvanácti hlavních úřadů SS. V rámci RSHA došlo ke spojení útvarů státní bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei) a útvarů formálně i nadále vedených jako stranická bezpečnostní služba reichsführera SS. Vytvoření RSHA mělo za cíl zkoordinovat jednotlivá oddělení SD a SiPo. Viz GRÜNBERG, Karol: SS – Hitlerova černá garda, Praha 1981, s. 144-146.

Malé pevnosti. Ve většině případů měl ale Jöckel téměř nulové možnosti, jak ovlivnit, co se s dotyčným trestancem stane.¹⁷³

VIII 1. Příčiny zatčení vězňů

Většina vězňů byla internována v Malé pevnosti z politických důvodů. Méně časté byli poté skupiny mužů a žen, jež byli odsouzeni pro různé pracovní přestupky. Pro ty byla tato pevnost spíše pracovním táborem. Jejich tresty byly povětšinou stanoveny na 6 týdnů, ale najdou se případy vězňů, jejichž tresty se pohybují v řádu měsíců, dokonce i let. Tato skupina byla početnější až rokem 1942 a její kvantita vrcholila v letech 1944 a 1945. Pod touto skupinou bychom si klidně mohli představit poplatníky, které členové skupiny „V boj – Litomyšl venkov“ přesvědčovali k odporu proti všemu německému, případně k drobným sabotážím. Pro úplnost si dodejme i ostatní skupiny. Jednalo se o osoby s hospodářskými přestupky, kriminální zločiny, sexuální přestupky, židy, ojediněle o lidi spojené s cikánskou perzekucí.¹⁷⁴

Nyní zaměříme svoji pozornost právě na skupinu vězňů, kteří se do Malé pevnosti dostali na základě politických důvodů. Autoři publikace Malá pevnost Terezín se na základě probádaných materiálů rozhodli při popisu těchto zatčených použít pojem rukojmí. Tento pojem užíli pro trestance, kteří politické důvody uváděli jako důvod jejich věznění, dále pak pro studenty, sokolské funkcionáře. Významnou skupinou, kterou autoři také zařadili mezi rukojmí, byli komunističtí a sociálně demokratičtí funkcionáři, kteří byli zatčeni v srpnu 1944. Většina ovšem byla deportována do koncentračních táborů Dachau a Ravensbrück. Skupinou, jenž do seznamu nebyla zaznamenána, je společnost lidí, kteří se k zatčení dostali za různé individuální projevy odporu. Zde se ovšem nezapočítávají členové odbojových skupin, kteří budou zmíněni dále. Co tedy se považovalo za individuální projev odporu? Byly to různé protiněmecké myšlenky, projevované na veřejnosti. Tedy mohli sem patřit protinacistické výroky, hanobení vůdce, anebo poslouchání cizího rozhlasu.

Vězňové, kteří byli v Malé pevnosti věznění na základě své rezistentní činnosti, mají v dochovaných kartotékách uvedeno, že byli zatčeni pro přípravu velezrady, špionáže,

---

¹⁷³ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, s. 16b; také KOL. AUT.: Terezín, s. 28-31.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 44-46.

ukrývání zbraní,¹⁷⁵ šíření ilegálního tisku, ukrývání ilegálně žijících osob. U některých rezistentních skupin není již v jejich materiálech uvedeno, v rámci jaké organizace tuto činnost vyvíjely.¹⁷⁶ Toto tvrzení lze dokumentovat i příkladem berních úředníků z Litomyšle, kteří byli napojeni na Josefa Škaldu, ale jejich případ nesl název „Případ Slavík“. Ve vyšetřovacím spise také není ani jedna zmínka o tom, že by mohli být napojeni na skupinu „V boj“,¹⁷⁷ případně na jiné složky odboje. Ovšem nelze také tvrdit, že gestapo si nemapovalo spojení jednotlivých lidí, případně složek odboje.

VIII 2. Dozorci

Časově se bude tato i další kapitoly věnovat především období let 1943 až 1945, po které byli uvězněni v Malé pevnosti členové odbojové organizace „V boj – Litomyšl venkov“. Tak jako po celou dobu války tak i po námi sledované období zde platilo, že pokud se někdo dostal do této věznice, tak byl často vydán na milost či nemilost dozorce, se kterým právě přišel do kontaktu.¹⁷⁸ Svědčí o tom i vzpomínka Stanislava Provazníka, která se váže k tzv. „Soukupovu komandu“:¹⁷⁹ „[...] Nejvíce trpěli židé a Rusové. Soukup bezohledně týral židy...[...]... Soukup přerážel páteře 12 židů při stavbě IV. dvora, kde se bouralo staré opevnění. Ušlapal vězně při kopání základů stavby. Rusové se víc bránili, byli houževnatí, židé neměli nikde zastání.“¹⁸⁰

Dozorci se v základě dělili do čtyř skupin. První skupinou byli úředníci gestapa. Sem můžeme zařadit jména jako Wilhelm (Vilém) Schmidt, Kurt Wachholz, Stephan Rojko, Anton Malloth, Rudolf Burian, Herbert Mende a Theodor Hohaus. Druhou skupinou jsou vězeňští zřízenci. Do této skupiny patřili Thomas (Tomáš) Soukup, Fritz Feuerlein, Albert Neubauer a Albin Storch. Jako třetí skupinu označíme přidělence od zbraní SS. Zde se objevují jména Josef Sternkopf, Hans Fischer a Karel Matz. Do poslední skupiny zařadíme

---

¹⁷⁵ Podle vzpomínek Stanislava Provazníka byla tehdy sazba za ukrývání zbraní jasná – trest smrti (viz SDBN, Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění, s. 1).

¹⁷⁶ KOL. AUT.: Terezín, s. 46-48.

¹⁷⁷ resp. Družstvo v prvním sledu

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 87.

¹⁷⁹ Baukomandu

¹⁸⁰ PT, Sběrka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 3.

pomocné zřízení věznice v období války. Zde se jedná pouze o dvě jména – František Munzig a Eduard Zeunecke.

Mimo tyto dozorce se ještě v Malé pevnosti vyskytovala setnina mužů zbraní SS, kteří se starali o strážní službu na obvodu pevnosti a při venkovní práci vězňů mimo pevnost. Jejich počty se uvádí kolem 60, později 110 osob. Pro námi sledované období let 1943-1945 zastávali funkci velitele této složky: August Wagner (1943), Franz Pohl (1944) a Fritz Vogt (od ledna do května 1945).¹⁸¹

Nejdůležitější osobou terezínské Malé pevnosti za druhé světové války byl velitel této věznice Heinrich Jöckel, přezdívaný „Pind’a“.

Heinrich Jöckel se narodil 10.července 1899 v Offenbachu nad Mohanem. Byl malířem písma, avšak jeho živnost v průběhu hospodářské krize nebyla příliš výdělečná. Dne 31. prosince 1931 vstoupil do strany NSDAP. Podle vzpomínek Wilhelma Schmidta se Jöckel na schůzích této strany i porval. Od 30. ledna 1933 byl také členem Allgemeine SS¹⁸² v Offenbachu. V témže městě byl přijat k pořádkové policii. V březnu 1938 se účastnil obsazování Rakouska. Na území českých zemí se dostal v únoru roku 1939. Působí v Opavě, která byla po mnichovské dohodě součástí Sudet. V létě roku 1939 se zúčastnil policejního kurzu v Berlíně. Po vypuknutí války se Jöckel stal vedoucím internačního tábora ve Skrochovicích u Opavy. Po zrušení tohoto internačního tábora v zimě roku 1939 byl přijat ke gestapu v Praze dne 14. ledna 1940. Již 10. června roku 1940 dostal Jöckel rozkaz, aby odjel do Terezína a stal tamějším velitelem vznikající věznice v Malé pevnosti.¹⁸³ Podle Wilhelma Schmidta Jöckel nabádal ostatní dozorce k brutálnímu zacházení s vězni. Jöckel se však choval krutě nejen k vězňům, ale i k dozorcům, kteří se mu pokusili odporovat.

Wilhelm Schmidt, narozený 1. prosince 1911. Podle výpovědí svědků byl členem SS v hodnosti Hauptscharführera. V prosinci roku 1939 požádal o přijetí k Schutzpolizei,

---

¹⁸¹ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 7, také VAJSKEBR, Jan: Velitelé strážní rotý SS v policejní věznici Terezín. In: Terezínské listy 40, 2012, s. 54-65.

¹⁸² Allgemeine SS (Všeobecné SS) – sdružovaly podle teritoriálního principu všechny příslušníky, kteří nebyli součástí ostatních složek SS. (Viz MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny Policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*, Praha 2001, s. 16.)

¹⁸³ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 1-2.

načež po absolvování kurzů v červenci 1940 byl přeložen ke gestapu v Praze do pankrácké věznice. Z pankrácké věznice byl posléze přeložen do Malé pevnosti v služební hodnosti Hauptwachmeister.¹⁸⁴ V Terezíně zastával zároveň funkci zástupce vedoucího věznice, Jöckela. Jeho prací bylo vedení kanceláře a přijímací nových vězňů. K vězňům se Schmidt choval dobře. Vězni byli za jeho přítomnosti bití, kopáni, různými formami šikany ponižováni a uráženi. Ke konci roku 1944 přivedl Schmidt společně s Rojkem šest židů do příkopu a donutili je, aby mezi sebou zápasili. Vítězové museli pak své mrtvé soupeře odnést do umrlčí komory a za to pak dostali od Rojka cigarety. Po popravě čtyř vězňů dne 3. března 1945 prohlásil, že při dalším pokusu o útěk bude zastřeleno deset vězňů. Na základě spisů mimořádného lidového soudu v Litoměřicích víme, že byl Schmidt také ve více jak dvanácti případech v popravčí četě.¹⁸⁵

Kurt Wachholz byl v Terezíně ve funkci hlavního vězeňského strážmistra a měl na starosti skladiště oděvů, krejčovskou a obuvnickou dílnu. Rovněž to byl jeden z dozorců, jež byl nechvalně známý svojí krutostí k vězňům.¹⁸⁶

Stephan Rojko se přihlásil ke Schutzpolizei v březnu roku 1940, aby tak unikl bojům na frontě. V červenci 1940 byl přidělen do Malé pevnosti.¹⁸⁷ Zde byl vrchním strážmistrem a až do 16. prosince 1942 měl na starost sklad potravin. Od roku 1943 byl ve funkci velitele dvora, tzn. že měl na starost bezprostřední dohled na vězně, jejich ubytování a přidělování do pracovních komand. Také měl dohled nad samovazbami.¹⁸⁸ Rojka většina svědků popisuje jako krutého dozorce. O tom svědčí také fakt, že si u vězňů vysloužil přezdívku „kat“. Při popravách dával postřeleným vězňům ránu z milosti.¹⁸⁹

---

¹⁸⁴ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1285/46 Schmidt Wilhelm, 12. 11. 1946, s. 1-2; také KOL. AUT.: Terezín, s. 112.

¹⁸⁵ Tamtéž, sign. Lsp 1285/46 Schmidt Wilhelm, 12. 11. 1946, s. 2-5.

¹⁸⁶ Tamtéž, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 8-9.

¹⁸⁷ KOL. AUT.: Terezín, s. 113.

¹⁸⁸ Tamtéž, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 8-9.

¹⁸⁹ POLONCARZ, Marek: K procesům se zaměstnanci policejní věznice Gestapa Malá pevnosti v Terezíně před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích. Terezínské listy 36, 2008, s. 179-197.

Theodor Hohaus se narodil 3. ledna roku 1900. Roku 1938 byl pravděpodobně přívržencem Henleinova politického hnutí a po 21. květnu 1938 byl členem organizace FS.¹⁹⁰ Ačkoliv dostal příkaz, aby provedl útok na český obchod ve Varnsdorfu, nesplnil ho a namísto toho odešel do Německa. Po obsazení pohraničí Němci se vrátil do svého povolání. Pracoval tehdy jako tovární slévač. Toto zaměstnání ovšem nebylo pro Hohause dostatečné, a tak si podal žádost k policii.¹⁹¹ Zde ovšem nebyl zpočátku přijat. V roce 1940 si opět podal žádost na stejné místo a byl přijat na pozici klíčníka do Pankrácké věznice. Již zde Hohaus projevil soucit s vězni.¹⁹² Dne 1. září 1941 vstupuje Hohaus do služby SD.¹⁹³ Po tříměsíční praxi byl převelen do Malé pevnosti, kde se stal vrchním strážmistrem.¹⁹⁴ Dne 18. prosince 1942 převzal od Roika dohled nad skladem potravin. K tomu měl dohled ještě nad kuchyní a obstarával kurýrní službu. Hohaus byl jedním z mála dozorců, kteří se chovali k vězněným slušně a co víc pomáhal vězňům. Mezi takovouto pomoc lze zařadit například možnost setkání se s příbuzným vězněného, předání balíčku od příbuzných vězněnému, kontakt s venkovním světem, pomoc židovským vězňům, kteří byli perzekuováni více než jiní vězňové. Za veškerou pomoc nechtěl Hohaus žádnou odměnu.¹⁹⁵

Thomas Soukup měl v Malé pevnosti dohled nad stavebními pracemi. Koncem ledna roku 1944 byl přeložen do Chrudimi k německému četnictvu. I jeho bychom mohli zařadit do kategorie dozorců, kteří byli k vězňům krutí.¹⁹⁶

Antonín Maloth se narodil 13. prosince 1912 v Innsbuku. Jeho působení v Malé pevnosti mu přineslo pověst jednoho z nejobávanějších, nejsurovějších a nejhorších dozorců na Malé pevnosti. Mezi vězni dostal přezdívku „Schöner Toni“. Malloth byl prokazatelně členem organizací SS a SD.¹⁹⁷ Mezi jeho způsoby týrání patřilo bití všemožnými způsoby,

---

¹⁹⁰ Freiwilliger Selbstschutz – jakási analogie organizace SA při straně SdP v Československu.

¹⁹¹ Přihlásil se ke Schupo

¹⁹² SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1197/46 Hohaus Theodor, 13. 11. 1946, s. 1-3.

¹⁹³ Sicherheitsdienst

¹⁹⁴ Tamtéž, sign. Lsp 77/45 Hohaus Theodor, 16. 12. 1945, s. 1-4.

¹⁹⁵ Tamtéž, sign. Lsp 1197/46 Hohaus Theodor, 13. 11. 1946, s. 3-4.

¹⁹⁶ Tamtéž, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 8-9.

¹⁹⁷ Tamtéž, sign. Lsp 153/48 Malloth Antonín, rozsudek mimořádného lidového soudu v Litoměřicích. 24. 9. 1948, s. 1, 3.

ukládal vězňům různé tresty a vysilující cvičení.¹⁹⁸ Podle výpovědi Stanislava France zavinil Schmidt smrt Ing. Josefa Kočárka z Plzně, když v srpnu roku 1944 donutil vězně z cely č. 14 cvičit do vysílení, a přitom je tloukl.¹⁹⁹ S velkou pravděpodobností se tohoto cvičení účastnil i Stanislav Provazník. Malloth se také účastnil poprav dne 2. května roku 1945, kdy přiváděl vybrané vězně na popraviště.²⁰⁰

Herbert Mende se narodil 2. ledna roku 1919 ve Swintochlowitz. Během činnosti v Malé pevnosti byl členem organizací SS a SD.²⁰¹ V Terezíně působil od roku 1940 do května 1945.²⁰² Mende byl také od roku 1944 velitelem tzv. Baukomanda, o které bude ještě psáno později. Mende týral vězně především vysilujícími cvičeními a bitím, které bylo většinou vykonáváno více dozorci. Také se provinil ubitím několika vězňů. Také on byl členem popravčí čtyry dne 2. května 1945, stejně tak jako i dalších poprav.²⁰³

Rudolf Burian se narodil 19. prosince 1911 v malé obci Hrob, v okrese Teplice v Čechách. V roce 1929 se Burian vyučil mlynářem. Politicky aktivní byl od roku 1936 ve straně SdP. O dva roky později byl přepsán k NSDAP. V roce 1939 se stal členem Allgemeine-SS. Také se zúčastnil kurzu, který měl frekventanty připravit na službu pohraniční policie. Poté byl přidělen ke III. oddělení řídicí úřadovny gestapa v Praze. Zde pracoval u pásové kontroly na ruzyňském letišti v Praze. Poté byl přeložen do oddělení kartotéky. Tam pracoval do prosince 1942. V té době už uvažovalo vedení o přemístění Buriana ke strážní službě mimo Prahu. Z nabízených lokalit se Burianovi nejvíce zamlouvala Malá pevnost v Terezíně, kam nastoupil koncem roku 1942. Jeho znalost češtiny mu pomáhala k hledání záminky pro bití vězňů.²⁰⁴ Robert Burian vynikal svou bezohledností a

---

¹⁹⁸ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, Lsp 153/48 Malloth Antonín, s. 5.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 8-9; také KOL. AUT.: Terezín, s. 105.

²⁰⁰ Hromadná poprava 52 vězňů. Tamtéž, s. 9.

²⁰¹ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 157/48 Mende Herbert, rozsudek mimořádného lidového soudu v Litoměřicích, 24. 9. 1948, s. 11-12.

²⁰² KOČOVÁ, Kateřina - RADVANSKÝ, Zdeněk - SUCHÁ, Jitka: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945-1948*. Ústí nad Labem 2001. s. 91

²⁰³ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 157/48 Mende Herbert, s. 13-14.

²⁰⁴ HRACHOVÁ, Ivana: Dozorci Rudolf Burian. Terezínské listy 38, 2010, s. 34-36.

brutalitou. Způsobem bití si u vězňů vysloužil přezdívku „železná pěst“. Mnozí vězni ho hodnotili po Heinrichu Jöckelovi a Stephanu Rojkovi jako nejbrutálnějšího dozorce.²⁰⁵

Albert Neubauer se narodil 21. prosince 1910 ve St. Petru Freunstein v Rakousku. Původně byl zaměstnán v zemědělství u svého otce v Leoben-Damowitz v Rakousku. Ovšem rozhodl se poté vstoupit do policejní služby a zažádal si tak o přijetí k Schutzpolizei. Dne 22. ledna 1940 vstupuje do organizace SA, které mu, dle jeho slov, mělo dopomoci právě k přijetí k Schutzpolizei. Po policejním kurzu v Innsbuku byl pak přidělen jako klíčník do věznice na Pankráci. Také se stal členem SS a SD.²⁰⁶ Do Terezína se Neubauer dostal v červenci roku 1940. Za svou službu vystřídal několik pozic, jako například službu strážného a vedoucího kantýny SD. V letech 1942 až 1943 vykonával funkci velitele a správce dvora a poté převzal po Albinu Storchovi správu zemědělských a hospodářských prací²⁰⁷. Podle výpovědí přeživších svědků byl právě Neubauer jedním z nejhorších a nejsurovějších dozorců na Malé pevnosti. Týral vězně kopáním, bitím rukou, či dalšími předměty.²⁰⁸ I on byl členem popravčí čety. Účastnil se poprav dne 2. května 1945 a přibližně v 35 případech dával popravovaným tzv. „ránu z milosti“.²⁰⁹

VIII 3. Život vězně v Terezíně na příkladu Stanislava Provazníka

Každý nově příchozí vězeň, který se ocitl v Malé pevnosti byl provázen tzv. přijímací procedurou. Odbývala se na správním dvoře, kde se dotyčný musel postavit čelem ke zdi a čekat, až se na něj dostane řada. Toto čekání mohlo trvat i několik hodin. Již zde byli vězňové prvně týráni. Poté, co byl vězeň předvolán do přijímací kanceláře musel předložit veškeré jeho věci k prohlídce. Většina z nich mu byla zabavena. Z osobních věcí si dotyčný mohl nechat kapesník, hřeben a zubní kartáček. Dále musel vězeň běžet na druhý konec správního dvora ke skladu oděvů. Tam odevzdal své civilní šaty a dostal vězeňský oděv a další

---

²⁰⁵ HRACHOVÁ, Ivana: Dozorce Rudolf Burian. Terezínské listy 38, 2010, s. 38, 40.

²⁰⁶ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 132/48 Neubauer Albert, 28. 9. 1948, s. 1-2.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 3.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 3-4.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 7.

vybavení.²¹⁰ Jako vězeňské oděvy se používali československé uniformy.²¹¹ Mezi vybavením, které dostali byla i deka, lžice a miska na jídlo. Poslední zastávkou byla správa I. dvora, která vězňovi určila celu.²¹²

VIII 3.1. Cely

Celá pevnost byla rozdělena na tzv. dvory. Do roku 1943 byly cely pouze ve dvorech I, II a III. V roce 1943 pak započala výstavba IV. dvora.²¹³

Ubytování na celách ovlivnilo také zařazení vězně do komandýrek.²¹⁴ Mohlo se stát, že když přišla do Malé pevnosti celá odbojová skupina, například z nějaké služebny gestapa, existovala zde možnost, že většina skupiny bude spolu v jedné cele. Speciální cely byly pro židovské a sovětské vězně. Židovští vězni žili od října roku 1943 do počátku roku 1945 na cele č. 3. Cely č. 1 byla po polovině roku 1943 určena pro vězně sovětského původu.²¹⁵ Celkový počet vězňů, jež byla tato věznice schopna pojmout se pohyboval okolo 2600. Toto číslo se však ani zdaleka neblížilo reálnému osazení věznice ke konci války. Dne 11. 4. 1945 byl celkový počet vězňů jen na IV. dvoře 2937.²¹⁶ O tom se lze dočíst i ve svědectví Stanislava Provazníka, který se zmiňuje, že na cele č. 9, ve které byl vězněn, bylo zezáčátku 60 trestanců a nakonec, tj. v roce 1945, už jich zde bylo 93.²¹⁷

---

²¹⁰ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 16a; také KOL. AUT.: Terezín, s. 135.

²¹¹ *Památník Terezín* (dále PT), *Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník)*, 9. 7. 1972, s. 1; také SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, s. 16d; také SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli č. kart. 3, inv. č. 65, *Jaroslav Lochman – Památník Terezín (vzpomínka napsaná 30. srpna 1967)*, s. 3, také KOL. AUT.: Terezín, s. 138.

²¹² Tamtéž, s. 136.

²¹³ Tamtéž, s. 304-305, 308-309.

²¹⁴ Pracovní skupiny, viz PT, *Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník)*, 9. 7. 1972, s. 3; také SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 16b; také KOL. AUT.: Terezín, s. 137.

²¹⁵ Tamtéž, s. 137.

²¹⁶ Tamtéž, s. 140.

²¹⁷ PT, *Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník)*, 9. 7. 1972, s. 1.

Stanislav Provazník prošel celami č. 9, 32, 21, 14, 36. Na cele č. 14 bylo Stahl-Kommando,²¹⁸ které se skládalo z třech kočí, jednoho čističe postrojů, dvou děvčat, které dojily a pomáhaly s obsluhou zdejší "mlékárny", Rusa Timošenka, jenž pracoval u krav, a jednoho „kápa“. Z části byli vězni ze Stahl-kommanda umístěni i na cele č. 211.²¹⁹ Do roku 1943 se na celách vyskytovalo elektrické osvětlení, ale v září stejného roku se Jöckel rozhodl odstranit žárovky, údajně pro nemožnost zatemnění oken.²²⁰ K životu tereziňských vězňů také neodmyslitelně patřily každodenní nástupy, které se tak jako i v ostatních koncentračních táborech nazývaly apely. Tyto apely probíhaly třikrát denně, vždy ráno, v poledne a večer v prostorách I. dvora.²²¹

Speciální celou byla pak marodka. Ta vznikla koncem srpna roku 1940 na popud MUDr. Konopníka a MUDr. Vrátila. Do marodky byli přinášeni těžce nemocní, kteří se nemohli hýbat. Od roku 1943 už byli lékaři pro vedení věznice, alespoň po odborné stránce, autoritami a vymohli si rozšíření marodky o jednu místnost. Vězeň, který se dostal na marodku ovšem nebyl zproštěn práce v komandu a musel se hlásit na apelu. Postupem času se personál marodky měnil. V květnu roku 1943 nastoupil na místo vedoucího lékaře MUDr. Vojtěch Sailer²²², ke kterému se dostal i Stanislav Provazník. Ten se na marodku dostal ve chvíli, kdy omdlel na „komandýrce“ a k tomu měl ještě průjem. Od svého kamaráda dostával syrové okurky, které dotyčný získal z balíčků, které mu chodily od příbuzných. Těmito okurkami si ovšem průjem nijak nezlepšil. MUDr. Sailer nechápal, z jakého důvodu se stav Stanislava Provazníka nelepšil a bál se, aby se nejednalo o tyfus. Podle vzpomínek poté prohlásil: „Půjdeš na „ajnclick“²²³ a to S. Provazník nechtěl, protože jako každý vězeň se tohoto místa bál, a tak se raději „uzdravil“. Jelikož ale byl tak zesláblý, při dalším nástupu opět omdlel a znovu musel jít na marodku. Tam pobyl celkem 14 dní.²²⁴

---

²¹⁸ Jedno z vnitřních komand, které bude popsáno níže.

²¹⁹ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 3.

²²⁰ Tamtéž; také KOL. AUT.: Terezín, s. 143.

²²¹ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10 1946, s. 16g; také KOL. AUT.: Terezín, s. 145.

²²² KOL. AUT.: Terezín, s. 188-194.

²²³ Ajnclick (samotka) – bude popsána níže.

²²⁴ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 4-5.

Další speciální celou byl již zmíněný ajnclík, neboli samotka. Ta byla umístěna na cele č. 2, která byla přechodně používána i pro židovské vězně a byla bez vybavení.²²⁵

VIII 3.2. Volný čas

Na cele č. 9 býval v sobotu „*terezínský rozhlásek*“. Vězňové si posedali po palandách a poslouchali písničky a básničky. Stanislav Provozník se aktivně na této akci účastnil. Pamatoval si a skládal veršované skladbičky, které přednášel v sobotu večer nebo v neděli odpoledne. Také předzpíval úryvky, kde začátek každého z nich byl vždy stejný: "*Poslechněte bratři milí ...*". Poté následoval satirický obsah: "*Veselý, když přijde domů, bude bráti rentu, v Žalhosticích spadl do cementu*". Tyto skladby měly 40 slok. S Františkem Lachmanem složil S. Provozník "*Terezínskou hymnu*",²²⁶ prvně jmenovaný složil nápěv a Stanislav Provozník přispěl textem. Tato píseň byla složena 12. září roku 1943.

Nedlouho poté došlo na celách 8 a 9 k řádění Jöckela a Neubauera, kdy byl těžce zraněn vězeň Jelínek. Dalším vězňům, dr. Silagadze a Faltýnkovi, přerazili palce u nohy, jak leželi na palandě. Tato akce nebyla provedena jako nějaký trest za prohřešek, ale bylo to čistě z důvodu, že byli oba výše zmínění dozorcí v podnapilém stavu.²²⁷

Mezi další způsoby trávení volného času, kterého bylo nemnoho, patřila i výroba různých drobných předmětů, které povětšinou posloužily jako dárky.²²⁸ Tyto předměty byly vyráběny z různých materiálů, např. z kamene, železa, látek apod. Velké oblibě se těšily vyššívané kapesníky.²²⁹ Ty měly různé motivy, zahrnující květiny, ornamenty, kriminál aj.²³⁰

VIII 3.3. Práce

Myšlenka využití vězňů pro práci, zejména v koncentračních táborech, se zrodila v nacistickém Německu již před válkou. V průběhu války se prohlubovala ekonomická krize Německa, a tak bylo potřeba využít všech dostupných pracovních sil. Vězňové byli pro nacisty poměrně výhodnou pracovní silou, neboť byli levní a zadanou práci udělali, byť jejich

---

²²⁵ KOL. AUT.: Terezín, s. 143.

²²⁶ PT, *Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provozník)*, 9. 7. 1972, s. 3, také Tamtéž, s. 228.

²²⁷ Tamtéž, s. 3.

²²⁸ Viz příloha č. 2

²²⁹ Viz příloha č. 3

²³⁰ Tamtéž, také KOL. AUT.: Terezín, s. 143, 226-230.

produktivita práce byla nižší než u člověka, který pracoval na svobodě.²³¹ Důvodů, které by vysvětlovaly jejich nižší produktivitu, je několik. Prvním z nich je fakt, že jim to neumožňoval jejich zdravotní stav. Toto tvrzení můžeme opět dokumentovat na příkladu Stanislava Provazníka, který byl v době nástupu na Reichsbahn, vyhublý s váhou 49 kg při výšce 185 cm.²³² Dalším důvodem byla často snaha pracovat co nejméně. Ovšem ne vždy to bylo možné. Posledním důvodem byly občasné pokusy o sabotáž, kterou vězňové zakryli za svoji nešikovnost, neschopnost a jiné vlastnosti.²³³

Veškerá práce v terezínské Malé pevnosti se dělila do komand, jakýchsi pracovních skupin. Z pravidla většina členů jedné cely byla ve stejném komandu. Tyto komanda se v základě dělila na vnitřní a venkovní.

VIII 3.3.1. Vnitřní komanda

Zpočátku tato komanda zaměřovala svoji činnost na zařizování a budování věznice. Mezi tyto práce můžeme zařadit výrobu dřevěných paland, různé natěračské práce, úpravy cest a dvorů. Denní režim vnitřních komand začínal v 7 hodin a končil v 18 hodin. Počet komand ve v průběhu války několikanásobně zvýšil. V roce 1945 se tento počet dostal k číslu 42. Velikost komand byla dle vzpomínek pamětníků v rozmezí 2 až 20 vězňů, ale existovaly i výjimky, jako například Storchkomando, kde pracovalo více než 100 vězňů.²³⁴

Brzy po zřízení věznice bylo zřejmé, že gestapo má v plánu věznici upravit, přebudovat a zvýšit tak její kapacitu. Tuto práci mělo provádět jedno z prvních komand, které vůbec kdy v Malé pevnosti vznikly. Takzvané Baukomando bylo nejpočetnější komando pod velením dozorce Soukupa do roku 1944. Poté tuto funkci zastával dozorce Mende. Příslušníci těchto pracovních skupin byli vidět na Malé pevnosti až do dubna roku 1945. Díky činnosti

---

²³¹ KOL. AUT.: Terezín, s. 150-151.

²³² *PT, Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník)*, 9. 7. 1972, s. 2; také SDBN, *Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost a věznění*, s. 1.

²³³ KOL. AUT.: Terezín, s. 150-151.

²³⁴ Tamtéž, s. 151-153, také POLONCARZ, Marek: *Nové prameny k pracovnímu nasazení vězňů policejní věznice Terezín*. In: *Terezínské listy* 38, 2010, s. 26-33.

vězňů, kteří byli k tomuto komandu přiděleni, vzniklo několik budov²³⁵ a byla provedena rekonstrukce cel a bytů dozorců.

K nejrozsáhlejším pracím patřila výstavba bazénu a IV. vězeňského dvora, jehož výstavba započala v roce 1943, tedy v době, kdy se do této věznice dostává Stanislav Provasník. Ve spise, který zachycuje jeho vzpomínky na Terezín nacházíme informaci o tzv. Soukupovu komandu, které podle kontextu souhlasí právě s Baukomandem.

Většina vězňů se snažila, aby mohla být převelena na jiné komando. Důvodem byla často namáhavá práce, ale také vidina utrpení židovských vězňů, která byla takřka na denním pořádku.²³⁶ Vzpomínky Stanislava Provasníka nám dokládají, jaké bylo zacházení s vězni, kteří se ocitli v Baukomandu. *„Nejvíce trpěli židé a Rusové. Soukup bezohledně týral židy. Zažil jsem podkopání stěny příkopu, která se zřítily na židovské vězně. Rovněž byl svědkem velkého bití vězňů. Soukup přerážel páteře 12 židů při stavbě IV. dvora, kde se bouralo staré opevnění. Ušlapal vězně při kopání základů stavby. Rusové se víc bránili, byli houževnatí, židé neměli nikde zastání.“*²³⁷

Za poměrně dobré komando, z hlediska vězňů, můžeme hodnotit Stahlkomando, tedy práce ve stájích. O této pracovní skupině již bylo psáno výše,²³⁸ přesto je zde třeba zmínit pár důležitých faktů. Práce ve stájích znamenala, že se vězeň bude starat o hospodářská zvířata v pevnosti. Mezi tato zvířata bychom mohli zařadit koně, krávy kozy, prasata a drůbež. Velmi důležitým místem pro vězně byly chlévy. Zde začínala pracovní doba již ve 4 hodiny ráno, ale co je podstatnější, byla zde možnost získat mléko při dojení, vejce, či brambory, určené ke krmení, pro spoluvězně.²³⁹

Stanislav Provasník byl ke Stahlkomandu přidělen 6. června roku 1944.²⁴⁰ Jeho hlavní prací byla starost o koně. S tím byly spojeny také různé cesty. Podle jeho svědectví byly koně v Malé pevnosti paličatí a těžko se s nimi pracovalo. Dozorce Neubauer byl tedy

---

²³⁵ Například prádelna a kino pro příslušníky SS

²³⁶ KOL. AUT.: Terezín, s. 153.

²³⁷ PT, *Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provasník)*, 9. 7. 1972, s. 3.

²³⁸ Podkapitola Cely

²³⁹ KOL. AUT.: Terezín, s. 156-157.

²⁴⁰ SDBN, Vzpomínky Stanislava Provasníka na odbojovou činnost a věznění, str. 2.

zvědav, jak s nimi bude výše zmíněný vězeň umět jezdit. Ve vzpomínkách je patrné, že se uskutečnila projížďka s koňmi, které byl přítomen i Neubauer Tomu se líbilo, jak Provazník umí s nimi zacházet, a tak svolil, že u koní může zůstat. Další prací byla jízda se žebříňákem. Na něm Stanislav Provazník v pozdějších letech vozil mrtvé do ghetta. Pro zásilky do města jezdil se silnějšími koňmi Petr Volochovič.

Stanislav Provazník také pomáhal při žních a při vyorávání brambor, kde byli potřeba koně, o které se staral. Byla tam tehdy skupina 50-60 lidí z Plzeňska. Zde se naskytla příležitost pomoci těmto vězňům, protože mnoho z nich mělo ještě před výslechem a bylo nutné, aby se domluvili na společné výpovědi. Stanislav Provazník využil toho, že se již při práci osvědčil u dozorce, který dohlížel na zemědělské práce a navrhl mu, aby bylo více lidí nasazeno k vybírání brambor a "doporučil" mu právě tuto skupinu, která tím tak získala možnost, aby se mohli domluvit na výpovědi. Domluva probíhala v uzavřeném prostoru, který se udělal ze zabeđených vozů, určených k odvozu brambor. Zde nebyli nikým pozorováni a mohli se tedy domluvit, co budou u výslechu odpovídat.²⁴¹ Tento způsob komunikace se ukázal výborným a Stanislav Provazník se ve svých vzpomínkách domnívá, že tím zachránil několik životů. K tomu jsou dohledatelná i potvrzení některých vězňů s přiznáním, že činnost Provazníka zachránila kolem 50 vězňů.²⁴²

Těž jezdil s lidickými koňmi, a to až do 6. prosince 1944. Poté se jeho pozice vězně ještě vylepšila. Jöckel totiž tehdy nechal koupit od obchodní firmy PRISTOL za 100 000 německých marek kočár na gumových kolech a dva čistokrevné koně.²⁴³ Dozorci vybírali vězně jako kočího, který by neutekl. Vybrali Stanislava Provazníka. Podle jeho slov byla Lola vzpurná klisna, o kterou se zajímal sám Jöckel. Stanislav Provazník musel například Jöckelovi předvádět, jak běhá v kruhu. Koně museli být udržováni v absolutní čistotě, to

---

²⁴¹ *PT, Sběrka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 2.*

²⁴² VÚA-VHÚ Praha: Sběrka osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 91428/69, Potvrzení podepsané Helenou Sovovou v Lošticích dne 17. listopadu 1959. str. 1, Potvrzení podepsané Terezii Hrochovou v Zábřehu dne 12. prosince 1959. s. 1.

²⁴³ klisny Valinu z Budapešti (maďarský druh) a Lolou, lipicana z Jugoslávie.

Jöckel osobně kontroloval. Vždy přišel a přešel koni rukou po hřbetě. Kdyby se ušpinil, mohlo by znamenat při nejlepším bití, při nejhorším přeřazení na jiné komando.²⁴⁴

Podobně žádaná práce, jako ve Stahlkomandu, byla ve skladu potravin a v kuchyni, kde pochopitelně se také mohla naskytnout příležitost vzít si nějaké jídlo pro sebe, či pro ostatní vězně.²⁴⁵

VIII 3.3.2. Venkovní komanda

Zpočátku chodili vězni pracovat mimo věznici jen příležitostně. Pokud to ale situace vyžadovala, byli vězni posíláni jako pracovní síla do drobných podniků, případně také k vojenským složkám. Zde se ještě nedá hovořit o pracovních komandech v pravém slova smyslu. V tomto období nebyla práce vězňů zaměstnavateli účtována, spíše se zde konaly různé protislužby, související především s potravinami.

O skutečných pracovních komandech se dá hovořit až v březnu roku 1941.²⁴⁶ Tehdy bylo dojednáno s majitelem firmy Spath, který sídlil v Lovosicích, že bude věznice pravidelně posílat skupinu vězňů na práci. Toto komando neminulo ani Stanislava Provazníka. Tato speditérská firma zaměstnávala vězně z Malé pevnosti s malými přestávkami až do konce války. Práce zde spočívala ve vykládce vagónů, které přivezli, cement, šterk, uhlí, balíky rýžové slámy na košťata a další sortiment. Vězni zde také mohli sušit a přehazovat obilí v silu.²⁴⁷

Již v červnu téhož roku bylo vytvořeno další komando, tzv. „*Reichsbahn*“, tedy říšská železnice a komando upravující sklepy v bývalém Labsko-zámeckém pivovaře v Litoměřicích.²⁴⁸ K tomuto komandu byl Stanislav Provazník přeřazen *kápem* ing. Hanzálkem. Dle vzpomínek byla služba na železnici pro výše zmíněného vězně velmi náročná. Avšak tehdy se projevila solidarita vězňů, kteří mu dávali chleba a margarín.²⁴⁹ Náplní tohoto komanda byla úprava železniční tratě Litoměřice - Ústí nad Labem anebo práce

---

²⁴⁴ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 3.

²⁴⁵ KOL. AUT.: Terezín, s. 160.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 162-164.

²⁴⁷ KOL. AUT.: Terezín, s. 169.

²⁴⁸ Tamtéž s. 163.

²⁴⁹ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 2.

na vykládkách na různých nádražích, stavbách a jiných pomocných pracích. Úprava železniční trati byla velmi náročná. Jednalo se o podbíjení pražců, výměnu kolejnic, či o vybudování zcela nové trati. Tato práce byla vykonávána za jakéhokoliv počasí. Každý vězeň se dříve nebo později pokusil požádat o přeložení na jiné komando.²⁵⁰

Také Stanislav Provazník byl jeden z vězňů, který byl z tohoto komanda přeložen. Ve svých vzpomínkách uvádí, že na jednom z apelů, který se pravděpodobně uskutečnil v únoru roku 1944, hledali dozorcí někoho, kdo byl zemědělec. Mezi šesticí vybraných byl i Stanislav Provazník. Vybraní byli přeřazeni k polnímu komandu. První jejich práce spočívala v přebírání brambor, aby se vytrídily ty zkažené. Tak jako na většině ostatních komandech, i zde na práci dohlížel dozorce. Pokud se stalo, že se některý z vězňů pokusil mít chvíli odpočinku, tak ho zmíněný dozorce zmlátil. Na jaře roku 1944 tuto službu zastával dozorce, který byl polským Němcem. Ten potřeboval vězně, který by rozuměl secímu stroji. Tímto vězněm byl právě Provazník. V tu dobu se ale uvolnilo místo kočího u lidických koní ve Stahl-komandu, a tak se Stanislav Provazník nechal přesunout tam.²⁵¹

Postupem času narůstal počet komand a také počet pracujících vězňů v těchto komandech. Pracovní doba venkovních komand začínala v 6.45 ráno a trvala osm až jedenáct hodin.²⁵²

VIII 3.4. Strava vězňů

Dříve než začneme rozebírat jaká strava byla vězňům předkládána mezi lety 1943-1945,²⁵³ musíme se podívat na tento problém z širšího časového hlediska. Nabízí se zde otázka, zda-li byla vězeňská strava v roce 1945 stejná jako v roce 1940, kdy tato pevnost začala sloužit pražskému gestapu jako vězení. Odpověď na tento problém je velmi triviální a logická. Strava vězňů se pochopitelně lišila jak v množství, tak i v její výživové hodnotě. Už jen fakt, že na počátku fungování věznice zde bylo výrazně méně trestanců než na jejím konci. V letech 1940-1941 zde bylo méně vězňů, kteří ještě navíc chodili pomáhat v malých

---

²⁵⁰ KOL. AUT.: Terezín, s. 167-169.

²⁵¹ *PT, Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník)*, 9. 7. 1972, s. 2.

²⁵² KOL. AUT.: Terezín, s. 164-165.

²⁵³ Tedy v období, kdy se zde vyskytuje Stanislav Provazník.

skupinkách do českých rodin, či podniků, kde mohli dostat další potraviny. Také zde probíhaly benevolentnější kontroly příchozích balíčků pro vězně, ve který bylo leckdy i jídlo.

Tato skutečnost se zhoršila v roce 1942 v období heydrichiády a s postupem času více a více sílila. Vězni dostávali v podstatě totéž jídlo, které by dostaly i v koncentračních táborech. Ráno vězni dostávali černou náhražkovou kávu a kus chleba. Oběd, který byl povětšinou ve formě polévky dostávali vězni z vnitřních komand v poledne, zatímco vězni z venkovních komand je dostávali společně s večeří. K večeři byla rovněž podávána polévka, která již ale byla řidší, než k obědu a většinou v nich plavali dvě až tři brambory, případně mohly být doplněny o kroupy. S přibývajícímí léty začínala být strava opět nástrojem, který měl dotyčného jedince zlomit, ať už tělesně, či duševně. Pro pozdější roky byl čím dál více typický německý eintopf, do kterého se ingredience dávaly podle aktuálních možností kuchyně.²⁵⁴ Specialitou terezínské Malé pevnosti byl tzv. „*Piňd'atopf*“ nebo „*Pind'ablaß*“, pojmenovaný podle přezdívky velitele věznice. Ze vzpomínek Stanislava Provazníka se dočteme, že to byl pokrm například ze švestek, povidel a tvarohu, ale mohlo se stát, že do kotle byly přidány inkredience, které byli nepoživatelné. Za příklad si uved'me alespoň tužku, žiletku, či cigaretu. Přesto si někteří z vězňů na tuto podivnou stravu zvykli, protože díky ní dostali alespoň nějakou energii. Na Štědrý den dostali vězni půl buřta.²⁵⁵

Jelikož strava, která byla vězňům legálně podávána, nedostačovala, byli tito vězňové nuceni si potraviny shánět nelegálně. Většinou takto ilegálně obstaraná potrava byla ukořistěna při práci venkovních komand. Nebezpečím však byly přísné kontroly venkovních komand. V případě, že byla objevena ukořistěná potravina, byli provinilci tvrdě trestáni.

Velmi významné byly pro vězeňskou stravu i balíčky z domova, které se vězňům v počátcích fungování věznice dostávaly téměř vždy nerozbalené a s veškerým obsahem. To se změnilo v roce 1943. Zde začíná přibývat vykrádání balíčků dozorcí. Asi nejhorší situace je po nástupu dozorce Fischera do balíčkárně v roce 1944.²⁵⁶

---

²⁵⁴ SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 16e; také KOL. AUT.: Terezín, s. 178-179.

²⁵⁵ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 5; také SOA Litoměřice: f. 729 MLS Litoměřice, sign. Lsp 1200/46 Heinrich Jöckel, 25. 10. 1946, s. 16e.

²⁵⁶ KOL. AUT.: Terezín, s. 181, 184-185.

VIII 3.5. Tyfová epidemie

Epidemie skvrnitého tyfu se na Malé pevnosti objevila ve chvíli, kdy se tamějším lékařům podařilo zlikvidovat epidemii úplavice. Tato nová epidemie byla pro vězně ještě nebezpečnější než epidemie předcházející. První případy lékaři zaregistrovali v březnu roku 1945. V plné síle pak vypukla v dubnu roku 1945, doprovázená epidemií břišního tyfu. Nákaza byla do Malé pevnosti zavečena nejspíš z evakuačních transportů a z podzemní továrny Richard. Za příčinu jejího rychlého rozšíření literatura pokládá špatné ubytovací a hygienické podmínky, odnětí soukromého prádla vězňům a nedostatek potřebných léků.²⁵⁷ Nejhorší situace byla na IV. dvoře. Naštěstí v březnu 1945 bylo zřízeno nemocniční oddělení i zde a s přibývajícími nemocnými se dočkalo rozšíření o dvě další cely.²⁵⁸ Teprve koncem dubna roku 1945 byla zastavena práce venkovních komand, protože stavy vězňů, kteří byli schopni práce klesl pod požadovanou hodnotu.²⁵⁹ Záchranou pro nakažené byla návštěva MUDr. Rašky a roudnických lékařů, kteří měli krevní vzorky vězňů z Terezína a kteří i přes protesty Jöckela mohli vězňům pomoc pod patronací Mezinárodního červeného kříže (dále jen MČK). MUDr. Raška tuto patronaci vyjednal s představitelem MČK Paulem Dunantem a představiteli Malé pevnosti, terezínského ghetta a zástupce K. H. Franka²⁶⁰ v hotelu Slavoj. Do tohoto hotelu Jöckela dovezl Stanislav Provazník.²⁶¹ Dne 4. května přijela kolona vozidel České pomocné akce do Malé pevnosti. Těm se za pomoci sanitárního oddílu sovětských vojsk podařilo, i přes nově vzniknuvší epidemii v terezínském ghettu zastavit a 25. května 1945 propustit posledního nemocného vězně do domácího léčení.²⁶²

---

²⁵⁷ KOL. AUT.: Terezín, s. 199.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 201.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 202-203.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 234-237.

²⁶¹ PT, *Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník)*, 9. 7. 1972, s. 5.

²⁶² KOL. AUT.: Terezín, s. 238-245.

VIII 3.6.   **Poslední dny věznění**

Dne 2. května 1945²⁶³ měl jet S. Provazník s kočářem ven z Malé Pevnosti. Když byl v maštali a připravoval koně, slyšel, jak vyvolávali vězně z cel a viděl škvírou ze stáje, jak vedou kolem skupinu 7 lidí k popravisti. Jednou z nich byla i Božena Švarcová, která byla mezi nimi a kterou znal.²⁶⁴ Tyto vězně vyvolával Zeinecke.²⁶⁵ Se strachem vyjížděl Provazník ten den ven. Jako dozor jel Hohaus. Dle vzpomínek Hohaus, po položené otázce, Provazníkovi odpověděl, že dozorcí budou popravovat vězně XYZ. Přitom nadával na Jöckela i na Kaltenbrunera.²⁶⁶

Ernst Kaltenbrunner byl od 30. ledna 1943 jmenován šéfem RSHA. Ten v dubnu 1945 navštívil terezínskou Malou pevnost. Při této návštěvě Kaltenbrunner vydal zákaz, podle něhož nesměly být nadále vykonávány popravky, pokud nebyly podloženy řádným rozsudkem SS-policejního sboru. Tento zákaz byl 2. května 1945 porušen, poté co Karl Herman Frank podepsal návrh, že souhlasí se zvláštním zacházením.²⁶⁷ Bylo popraveno celkem 52 osob.²⁶⁸

V Malé Pevnosti se 5. května narychlo nakládaly vozy, rodiny nasedaly do aut, s nimi dozorcí. Vyjížděli v 5 hodin ráno, ale odpoledne se vrátili zpět. Pak přišlo na Malou Pevnost asi 10 četníků, kteří dělali prohlídky a odváželi prominenty z vládních kruhů do Prahy. Asi ve 12 hodin byl S. Provazník odveden do města do Sudetských kasáren, kde ležel na jednom

---

²⁶³ Tento den bylo celkem popraveno 49 osob. (Viz POLONCARZ, Marek: *Dosavadní výsledky výzkumu dějin policejní věznic gestapa v Malé pevnosti a perspektivy další výzkumné a dokumentační práce*. In: Terezínské listy 27, 1999, s. 12.

²⁶⁴ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 4.

²⁶⁵ KOL. AUT.: Terezín, s. 112.

²⁶⁶ PT, *Sbírka vzpomínek*, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 4.

²⁶⁷ Sonderbehandlung

²⁶⁸ KÁRNÝ, Miroslav: *Kaltenbrunnerova cesta do Terezína a transport prominentů*. Terezínské studie a dokumenty 2000, s. 58-75

slamníku s podezřením na tyfus. Ovšem jeho zdravotní stav nenaznačoval, že by byl nakažen, a tak byl propuštěn.

Asi do 12. nebo 13. května bydlel u jednoho krejčího z Kréty,²⁶⁹ který mu reprodukoval zprávy o válečné situaci a 13. května 1945 přijel do Litomyšle.²⁷⁰

IX. Poválečný život odbojářů

Prvním přeživším, kterým se budeme zabývat je **Adolf Šebrle**. Jak již zde bylo napsáno, byl Šebrle propuštěn z mírovské káznice 16. června 1944. Jeho váha tehdy činila 39 kg²⁷¹ a zároveň měl oboustrannou tuberkulózu plic.²⁷² V léčení byl od propuštění z vězení. V letech 1945 a 1946 byl operován tzv. thoracoplastikou na levé straně v rozsahu 10 žeber. Také trpěl těžkou bronchitidou a byl značně zesláblý. Jeho pracovní činnost byla snížena vlivem věznění o 80 %.²⁷³ Jeho léčení trvalo až do 28. února roku 1947.²⁷⁴ Přesto byl ještě ke konci října roku 1948 zaměstnán u berního úřadu v Lanškrouně,²⁷⁵ ačkoliv už nebyl schopen výkonné služby v pozici berního vykonavatele.²⁷⁶ Zemřel 30. 7. 1957 na srdeční infarkt.²⁷⁷

Jaroslav Slavík se vrátil dne 15. 5. 1945 do Prahy z koncentračního tábora Mauthausen. Do června 1945 zůstal v Praze na rekreaci a poté se vrátil k rodičům do Josefovíc u Hrabyně. Kvůli svému zdravotnímu stavu se do května roku 1946 zdržoval pouze v místě bydliště, kde zastával po dobu svého pobytu funkci předsedy Městského národního výboru v Hrabyni. Počátkem května 1946 byl předvolán k lékařské prohlídce a přidělen k berní správě do Dvora Králové. Zde působil do roku 1948. V témže roce byl přeložen na

---

²⁶⁹ Kréta je součástí Terezína.

²⁷⁰ *PT, Sbírka vzpomínek, č. 1270 (Stanislav Provazník), 9. 7. 1972, s. 4-5.*

²⁷¹ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 60755/48. *vložka G. s. 1.*

²⁷² Tamtéž, os. č. 60755/48. *Dopis Adolfa Šebrleho ministerstvu národní obrany, 17. 9. 1948. str. 1.*

²⁷³ Tamtéž, Lékařské vysvědčení vydané 13. října 1948 MUDr. Adolfem Antésem. s. 1.

²⁷⁴ Tamtéž, vložka E. s. 2.

²⁷⁵ Tamtéž, Potvrzení o zaměstnání na berním úřadě v Lanškrouně, 24. 3. 1948. s. 1.

²⁷⁶ Tamtéž, vložka E. s. 2.

²⁷⁷ Tamtéž, Úmrtní list Adolfa Šebrleho, 8. 12. 1994. s. 1.

vlastní žádost ze Dvora Králové do Hradce Králové, kde pracoval s jistotou do března 1949.²⁷⁸

Ladislav Mikeš byl po návratu z koncentračního tábora v Mauthausenu vzat na léčení, které započalo 21. května 1945 a trvalo minimálně do března roku 1947. Mikeš trpěl zánětem nervů, záduchou, reumatismem a oboustrannou kýlou.²⁷⁹

Rudolf Jahn byl v závěru války jedním ze tří velitelů partyzánského oddílu, který se vytvořil v obcích Pössing a Stamsried nedaleko koncentračního tábora Flossenbürg. Tento oddíl se podílel na zneškodnění příslušníků německého Wehrmachtu.²⁸⁰ Po návratu byl Jahn podroben léčení. To obstaral Dr. Svozil z Teplic, jenž diagnostikoval u pacienta deformaci páteře a těžký ischias.²⁸¹ Toto léčení probíhalo ještě v roce 1947.²⁸²

Poválečný život **Stanislava Provazníka** začal po příjezdu do Litomyšle 13. května 1945. Tak jako většina vězňů, kteří se dožili konce druhé světové války musel i on absolvovat řadu léčení. Byl pod dozorem dr. Sotony. Trpěl gastritidou. Jedna z důležitých lékařských prohlídek se uskutečnila 12. července 1945. Na základě této prohlídky poté Provazník dostal průkazní list na bezplatné zdravotní vyšetření a v případě nutnosti i bezplatné léčení. Toho využil k lázeňským pobytům v Karlových Varech, kam ho doprovázela i jeho manželka. Tento doprovod byl nutný, poněvadž Provazník často omdlával a tudíž potřeboval, aby na něj někdo neustále dohlížel. Dalším problémem byla jeho tloušťka, která byla způsobena vodnatostí.

Do pracovního nasazení se Stanislav Provazník dostal takřka ihned, co byly splněny všechny potřebné podmínky. Vrátil se tehdy na své staré místo berního úředníka. Poté byl povýšen na ředitele berního úřadu. Pravděpodobně po nástupu komunistické strany k moci

---

²⁷⁸ VÚA-VHÚ Praha: osvědčení podle zákona 255/46 Sb., os. č. 018308/48. *Protokol sepsaný s Jaroslavem Slavíkem od hlavičkou krajského velitelství státní bezpečnosti Gottwaldov, se sídlem v Uherském Hradišti*, 24. 3. 1949, s. 1-2.

²⁷⁹ Tamtéž, os. č. 102688/47, *Vložka G k žádosti o osvědčení* podle § 8 zákona č. 255/46 Sb. s. 2.

²⁸⁰ Tamtéž, os. č. 93813/47, prohlášení a potvrzení vydané sdružením bývalých politických vězňů, 4. 9. 1945. s. 1.

²⁸¹ Tamtéž, os. č. 93813/47, vložka E, s. 1.

²⁸² Tamtéž, vložka G, s. 2.

ho ve funkci ředitele nahradil pan Muller, o kterém víme pouze to, že byl členem výše zmíněné strany a podle vzpomínek Blanky Nádvorníkové, resp. Stanislava Provazníka své práci moc nerozuměl.

Stanislav Provazník se též angažoval ve Svazu osvobozených politických vězňů, kde působil jako jednatel od 21. května 1945.²⁸³ Od června roku 1945 byl součástí užšího i širšího Národního výboru v Litomyšli.²⁸⁴

Z běžného života snad stojí alespoň za zmínku, že Provazník nesl, když měl být přikrytý peřinou.²⁸⁵ Ve chvílích, kdy rodina šla do kina, musel Provazník sedět zásadně v poslední řadě, aby měl za sebou zeď. Bylo to z důvodu vzpomínek na věznění v Malé pevnosti, kde na apelu, případně při cestě se zásilkami na něj vždy zezadu mířili pistolí.²⁸⁶

---

²⁸³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond 247 Městský národní výbor Litomyšl, kart. 7/5 Svaz osvobozených politických vězňů (dále jen SOPV), inv. č. 145, Dopis místnímu národnímu výboru. 19. 8. 1945. s. 1.

²⁸⁴ Tamtéž, Odpověď Národního výboru na žádost podanou SOPV, 5. 6. 1945. s. 1.

²⁸⁵ To by následek věznění za druhé světové války.

²⁸⁶ *SDPN, Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka*, přepis rozhovoru, 21. 10. 2017.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské diplomové práce bylo popsat osudy členů protinacistické rezistentní skupiny „V boj – venkov Litomyšl“ a činnost této skupiny za druhé světové války. V předválečné době se podařilo zmapovat život všech členů této skupiny, třebaže v některých případech jsou tyto informace velmi stručné. Jejich osudy za druhé světové války se částečně prolínají s činností této skupiny, která je zde také popsána.

Tato činnost se vyznačovala převážně tiskem a rozšiřováním protiněmeckých letáků. Některé z těchto letáků se díky Adolfu Šebrlemu dostali až do Jičína. Dále pak členové této skupiny nabádali občany k odporu vůči všemu německému. Tato práce také nabízí přehled věznic, ve kterých byli výše zmínění členové skupiny „V boj – Litomyšl venkov“ uvězněni. Tyto přehledy jsou rozděleny do dvou kapitol, které se zabývají roky 1941-1942 a 1943-1945. Mimo tyto kapitoly se řadí i stručná charakteristika káznice v Bruchsale, jakožto příkladu káznice v Říši. Dále je zde také stručný popis věznice Mírov. A závěrem je zde podrobně popsána policejní věznice gestapa v Terezíně. U posledně jmenované je vložen důraz i na život vězňů pohledem Stanislava Provazníka.

Poválečné osudy členů skupiny „V boj – Litomyšl venkov“ jsou s ohledem na dochované prameny popsány opět ve stručnosti. Nemilou skutečností je, že již nejsou zaznamenány osudy všech těchto členů. Jednak je to z důvodu úmrtí Josefa Chuchvalce a Františka Mlejníka v roce 1942, jednak je to z důvodu absence dalších pramenných materiálů. Osudy odbojářů, které se podařilo popsat, jsou dovedeny až do roku 1948, z důvodu nástupu komunistické strany k moci.

Zajímavou osobou zůstává Josef Kašpar, jenž ze všech výše zmíněných dostal nejnižší trest a po jeho odpykání byl propuštěn. Kvůli absenci pramenných materiálů a výpovědí pamětníků však není možné určit, zda-li tato osoba byla ve spojení s některým z členů NSDAP, případně jiných složek nacistické Třetí říše.

Tato práce je přínosná pro druhoválečnou regionální historii, neboť doposud byla takto skupina zmíněna pouze v publikaci Jaromíra Nepraše, která je tendenční, a navíc obsahuje faktografické chyby. Práce dále může přispět k ucelenému obrazu rezistentních skupin „V boj“ ve východních Čechách.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek, Praha:

fond 141 (Německé soudy v říši)

sign. 141-367-22, *Spis k případu Slavík*

fond 309 (Gestapo Hradec Králové a Pardubice)

sign. 309-9-10, *Walter Kröger*

sign. 309-7-2, *Dokumenty gestapa a výpovědi svědků k činnosti ÚVOD v Litomyšli*

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

fond 1266 (Lochman Jaroslav)

č. kart. 10, inv. č. 225, *Vzpomínky Stanislava Provazníka pro svaz politických vězňů*

č. kart. 6, inv. č. 123, *Zápisky z rozhovoru s některým z členů skupiny „V boj – venkov Litomyšl“*

č. kart. 3

inv. č. 59, *Politické a hospodářské důsledky okupace na Litomyšlsku*

inv. č. 65, *Jaroslav Lochman – Památník Terezín*

fond Mezifondový soubor kronik

KR 26, *Litomyšl – městská 1939-1942*

KR 28, *Litomyšl – městská 1939-1945*

Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv Praha

Sbírka osvědčení podle zákona 255/46 Sb.

Os. č. 317647/95, *Chuchvalec Josef*
Os. č. 91428/69, *Provazník Stanislav*
Os. č. 93813/47, *Jahn Rudolf*
Os. č. 102688/47, *Mikeš Ladislav*
Os. č. 59290/47, *Kopecký František*
Os. č. 019357/48, *Kašpar Josef*
Os. č. 69026/47, *Horyna Josef*
Os. č. 018308/48, *Slavík Jaroslav*
Os. č. 60755/48, *Šebrle Adolf*

Památník Terezín

Sbírka vzpomínek

č. 1270 (*Stanislav Provazník*)

Státní oblastní archiv Litoměřice

fond 729 (*MLS Litoměřice*)

sign. Lsp 1200/46, *Heinrich Jöckel*
sign. Lsp 1285/46, *Schmidt Wilhelm*
sign. Lsp 1197/46, *Hohaus Theodor*
sign. Lsp 77/45, *Hohaus Theodor*
sign. Lsp 153/48, *Malloth Antonín*
sign. Lsp 157/48, *Mende Herbert*
sign. Lsp 132/48, *Neubauer Albert*

Národní archiv Praha

fond 114 (Úřad říšského protektora)

kart. 260, sign. 114-262-2, *Zpráva koordinačnímu oddělení o zatčených osobách*

kart. 261, sign. 114-263-1, *Zpráva koordinačnímu oddělení o zatčených osobách*

Vzpomínky pamětníků

Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost, s. 1-2 (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Vzpomínky Stanislava Provazníka na odbojovou činnost, list pro ČSPB, s. 1-2 (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Vzpomínky Blanky Nádvorníkové na Stanislava Provazníka (Soukromá dokumentace Pavla Nádvorníka)

Vzpomínky Jarmily Kláskové na Josefa Chuchvalce (Soukromá dokumentace Pavla Nádvorníka)

Prameny nepísemné povahy

Sbírka medailí z disciplín vrh koulí, skok vysoký a běh na 2 km ze Sobranců 1929 (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Sekundární literatura

BARTOŠ, Josef: *Nacistická věznice Mírov*. In: Terezínské listy 13, 1984, s. 3-4.

BEÁK, Ladislav: *Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933-1939*, Bratislava 1991.

BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem*. Praha 1999.

- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země koruny české XVa*, Praha – Litomyšl 2006.
- GRÜNBERG, Karol: *SS – Hitlerova černá garda*, Praha 1981.
- HETÉNYI, Martin: *Slovensko-maďarské pomezí v letech 1938-1945*. Nitra 2008.
- HRACHOVÁ, Ivana: *Dozorci Rudolf Burian*. In: *Terezínské listy* 38, 2010, s. 34-46.
- KOČOVÁ, Kateřina - RADVANOVSKÝ, Zdeněk - SUCHÁ, Jitka: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945-1948*. Ústí nad Labem 2001.
- KOL. AUT.: *Malá pevnost Terezín*. Naše vojsko, Praha 1988.
- KREISINGER, Pavel - VYHLÍDAL, Milan: *Životní osudy generála Josefa Zusky (1902-1978): od důstojníka dělostřelectva přes zpravodajské oddělení Hlavního štábu a nacistické káznice do Egypta*. I. část. In: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu*, Roč. 64, č. 1 (2015), s. 75.
- KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mírov 2008.
- KYNCL, Vojtěch – PADEVĚT, Jiří (Eds.): *Ležáci a odboj ve východních Čechách*. Praha 2016.
- MAŠKA, Eduard: *Josef Škalda*, Praha 1946.
- NEPRAŠ, J.: *Partyzánský oddíl Stalin*, Dolní Újezd 1985.
- NEPRAŠ, Jaromír: *Litomyšlsko v odboji*, Svitavy 1987.
- Okres Svitavy a protinacistický odboj, Sborník materiálů*, Svitavy 1985.
- Památce litomyšlských obětí*, Litomyšl 1946.
- POLONCARZ, Marek: *Dosavadní výsledky výzkumu dějin policejní věznice gestapa v Malé pevnosti a perspektivy další výzkumné a dokumentační práce*. In: *Terezínské listy* 27, 1999, s. 7-19.

POLONCARZ, Marek: *K procesům se zaměstnanci policejní věznice Gestapa Malá pevnosti v Terezíně před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích*. Terezínské listy 36, 2008, s. 179-197.

POLONCARZ, Marek: *Nové prameny k pracovnímu nasazení vězňů policejní věznice Terezín*. In: Terezínské listy 38, 2010, s. 26-33.

POLONCARZ, Marek: *Policejní věznice Gestapa Malá pevnost Terezín*. In: Terezínské studie a dokumenty, 2000, s. 11-57.

SKŘIVÁNEK, Milan: *Litomyšl 1259-2009*, Litomyšl 2009.

TICHÝ, František – PETR, Jaroslav: *Protifašistický odboj za druhé světové války*, In: Okres Svitavy a protifašistický odboj, sborník materiálů, Svitavy 1985.

VAJSKEBR, Jan: *Organizační vývoj německé pořádkové policie na území protektorátu Čechy a Morava od ukončení vojenské správy po reorganizaci na podzim 1939*. In: *Securitas Imperii* 18, 01/2011, s. 168–198.

VAJSKEBR, Jan: *Velitelé strážní roty SS v policejní věznici Terezín*. In: Terezínské listy 40, 2012, s. 54-65.

MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny Policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939-1945)*, Praha 2001.

GRÜNBERG, Karol: *SS – Hitlerova černá garda*, Praha 1981.

KÁRNÝ, Miroslav: *Kaltenbrunnerova cesta do Terezína a transport prominentů*. Terezínské studie a dokumenty 2000, s. 58-75.

Bakalářské diplomové práce

PLACHÝ, Martin: *Pardubická služebna Gestapa jako součást nacistického perzekučního aparátu*. Bakalářská práce. ÚVH FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2012.

KONÍČKOVÁ, Ivana: *Litomyšlsko za 2.světové války*, Bakalářská práce. Katedra pomocných věd historických a archivnictví FF Universita Hradec Králové, Hradec Králové 2016.

ČAPOVOVÁ Eva: *Vztahy Československa a Maďarska v roce 1938*, Bakalářská práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy university. Brno 2014.

BLATECKÁ, Anna: *Nacističtí vězeňští dozorcí před mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, Olomouc, 2016. Bakalářská práce. FF University Palackého v Olomouci, Olomouc 2016.

Webové stránky

http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=17270 [cit. 13. 1. 2018]

<http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mauthausen/detail.php?table=Mauthausen&col=id&value=2922> [cit. 13. 1. 2018]

http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=19040 [cit. 13. 2. 2018]

http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=15529 [cit. 14. 2. 2018]

<http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/litomerice/detail.php?table=Litomerice&col=id&value=12884> [cit. 14. 2. 2018]

<https://stevemorse.org/dachau/details.php?lastname=KOPECKY&firstname=Franz&title=&birthday=27&birthmonth=Mar&birthyear=1917&birthplace=Wien&from=&town=Leitomysl&street=Kr.%20Leitomysl&number=50141&DateOfArrival=zug.%2006%20Aug%201943&disposition=07%20Apr%201944%20Bu.&comments=&category=Sch.%20Tsch.&ID=76412&page=2.914/Gl.&disc=3&image=268> [cit. 14. 2. 2018]

<https://www.frankfallaarchive.org/prisons/bruchsal-seilersbahn-prison/#&gid=1&pid=3> [cit. 2. 1. 2018]

Resumé

The aim of this research is to describe the fate of “V boj – Litomyšl venkov“ anti-Nazi group. This work consists of three bigger sections. The first part describes pre-war life of all ten members of the resistance group until the point when they had come to the Revenue (Tax) Office in Litomyšl. We can read about their education, jobs and in some cases about their military service. The key person - Stanislav Provazník is described in detail.

The second part is focused on the period of WWII. It depicts the resistance activity of “V boj – Litomyšl venkov“ group, the imprisonment by the members of the Gestapo in Pardubice (so called Aussendienststelle Pardubice) and conditions of the inmates in the prison.

Three chapters which describe penitentiary and jail system within the borders of “Protektorat Čechy a Morava” are also included. In detail the work elaborates conditions of Gestapo prison in Terezín – with a part about its history and a part about prison officers etc. Second part tells the story of Stanislav Provazník as a prisoner. We can read about housing conditions, rations, workload and about his free-time.

In the last section the author describes the situation of „V boj – Litomyšl venkov“ group members after WWII and he follows their fate until 1948. However, some stories are missing because not all the members survived until the end of the war and there is also a lack of after-war sources.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Sběrka medailí z disciplín vrh koulí, skok vysoký a běh na 2 km ze Sobranců 1929 (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Příloha č. 2: Upomínkové předměty vyrobené Stanislavem Provazníkem v Malé pevnosti pro své nejbližší (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Příloha č. 3: Kapesník s motivem Malé pevnosti vyšíty Stanislavem Provazníkem pro manželku a děti.

Příloha č. 4: Průkaz potvrzující účast Stanislava Provazníka v odboji, opravňující k čerpání výhod - zdravotnictví a potraviny (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Příloha č. 5: Fotografie Stanislava Provazníka (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Příloha č. 6: Fotografie Stanislava Provazníka, Marie Provazníkové a Blanky Provazníkové z roku 1960 (Soukromá dokumentace Blanky Nádvorníkové)

Příloha č. 7.: Fotografie Josefa Chuchvalce s popisem (*Památce litomyšlských obětí*, Litomyšl 1946)

Příloha č. 8: Fotografie Františka Mlejníka s popisem (*Památce litomyšlských obětí*, Litomyšl 1946)

Příloha č. 1: Sbíрка medailí z disciplín vrh koulí, skok vysoký a běh na 2 km ze Sobranců 1929

Příloha č. 2: Upomínkové předměty vyrobené Stanislavem Provazníkem v Malé pevnosti pro své nejbližší

Příloha č. 3: Kapesník s motivem Malé pevnosti vyšitý Stanislavem Provazníkem pro manželku a děti.

Příloha č. 4: Průkaz potvrzující účast Stanislava Provažníka v odboji, opravňující k čerpání výhody - zdravotnictví a potraviny

Poskytnuté výpomoci:			
Kým?	Dne	Výše	Naturálně
Bohumil Červený <i>bratřič</i>	12. VII. 1945	12.25.00	<i>na hr. nábytk. zboží</i>

ZEMSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR V PRAZE.

Průkazní listek

vystavený na základě - dokladů*) - místopřisěčné výpovědi*) (křm?).
Okresní národní výbor

Pan, paní **Provažník Stanislav**
 Narozen(a) dne **4. 11. 1904** v **Řečkově**
 Domovská obec **Litomyšl v úste**
 Bydliště **Litomyšl, Rieger. n. p. 72.**

byl(a) pro svou politickou činnost*) - pro politickou činnost člen své rodiny*) internován(a) v **Paraučice Litomyšl, Bruchsal**

v době od **6. 6. 41** do **6. 5. 45.**

V **Litomyšl** dne **12. VII. 1945**

*) Nebodici se štreho. razítko a podpis.

Tento průkazní listek opravňuje k kompletnímu lékařskému zabezpečení podle potřeby a bezplatnému léčení, jaké i k vydání léků (včetně receptů má vlastní imena lékaře). Navrátivši se z koncentračního tábora a k vystavení předávkových souhravných listků.

Form. 2 - 10a - Listekná příloha o dávky navržený se v koncentračních táborech.

Lékařsky prohlédnut dne **12. VII. 1945**
 Zjištěna zdrav. skupina: **6.**
V. v. nemocnice v Litomyšli
 razítko a podpis.

Čest. lékař MUDr. J. P. Dr. Josef Škoda

Záznamy o lékařských ordinačních a léčebných řízeních.

Potavinové přidávkové listky podle skupiny **II** (zohledněno se překrmov.)
 vydány dne **1945**

razítko a podpis.

Potavinové přidávky mohou být vydány i pro lékařské prohlášení.

Byl přidělen byt? _____

Potvrzení úřadu: _____

Bylo přiděleno bytové zařízení?
 Jaké? Úplné? Částečné? _____

Potvrzení úřadu: _____

Bylo vydáno ošacení? a jaké? _____

Jiná opatření? Jaká? _____

Příloha č. 5: Fotografie Stanislava Provazníka

Příloha č. 6: Fotografie Stanislava Provazníka, Marie Provazníkové a Blanky Provazníkové z roku 1960

Příloha č. 7.: Fotografie Josefa Chuchvalce s popisem

Chuchvalec Josef,

herní úředník.

*nar. 12. března 1905, zatčen 4. dubna 1941,
zemřel v Litoměřicích 16. ledna 1942.*

Příloha č. 8: Fotografie Františka Mlejnků s popisem

Anotace

Jméno a Příjmení:	Pavel Nádvorník
Fakulta:	Filosofická
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kreisinger Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Činnost protinacistické odbojové skupiny "V boj - venkov Litomyšl" na příkladu životních osudů Stanislava Provazníka
Název práce v angličtině:	The activities of the anti-Nazi resistance group "V boj - venkov Litomyšl" by an example of the life story of Stanislav Provazník
Anotace:	Jedná se o biografickou studii, mapující životní osudy Stanislava Provazníka a dalších členů odbojové skupiny „V boj – Litomyšl venkov“.
Klíčová slova:	Odboj, V boj, gestapo, Litomyšl, Protektorát Čechy a Morava, druhá světová válka, Malá pevnost Terezín
Anotace v angličtině:	This thesis is a biographical study following life stories of Stanislav Provazník and other members of resistance group "V boj - venkov Litomyšl".
Anglická klíčová slova:	Resistance, V boj, gestapo, Litomyšl, Protectorate of Bohemia and Moravia, World war II., Small Fortress Terezín
Přílohy vázané k práci:	Upomínkové předměty na věznění, průkazní lístek, fotografie
Rozsah práce:	77 stran
Jazyk práce:	čeština